

ZSIGMOND-KORI BÁRÓI SÍREMLÉKEINKRŐL

Középkori síremlékeink kutatása során, a megbízók személye felől közeledve az emlékekhez, nem kis meglepetéssel vettük észre, hogy meglehetősen nagyszámú, összesen húsz olyan sírkő vagy síremléktöredék ismeretes a középkori Magyarország területéről, amely a Zsigmond-kor valamely bárójának vagy családtagjának állított emléket. Ezeknek az emlékeknek az együttes tárgyalására, a megbízói kör azonosságán kívül, elsősorban az anyag viszonylagos homogenitása ad lehetőséget. Típusukat, anyagukat, kvalitásukat tekintve határozottan elválnak ezek a faragványok a társadalom más rétegeinek ugyanezen időszakban készült sírköveitől, illetve a Zsigmond-kort követő korszakok azonos társadalmi helyzetű személyeinek síremlékeitől.

A Zsigmond-kori főúri sírkövek, a bárói rétegen belül is kiemelkedő szerepet játszó Stiborok két figurális síremlékén, Kompolti László semmilyen forrásban nem említett, feltehetően még gyerekkorban elhunyt leányának kereszties sírkövén, és Kanizsai Miklós üres mezejű sírlaptöredékén kívül egységesen heraldikus dísz mutatnak, és ezen belül is, Garai Ilona egyszerű címeres sírlapjától eltérően, az összetett címeres–sisakos–sisakdíszes ábrázolási forma jelentkezik rajtuk.

A korábbi Anjou-korszak arisztokratái közül egyedül Felsőlendvai Miklós szlavón bán fia Miklós mester (+1346) segesdi és Bebek György királynéi tárnokmester (+1390) röviddel 1371 után készített, feltehetően a gombaszögi pálos kolostorból Tornagörgőre (Tolna m., ma Hrhov, Csehszlovákia) került sírlapja maradt ránk¹, az elsőt csak körirat, az utóbbit már címeres–sisakos–sisakdíszes ábra díszíti.

A 15. század utolsó harmadából fennmaradt, a Zsigmond-koriaknál valamivel kisebb számú, főúri síremlékeink szinte kizárólag figurális ábrázolásúak.² Az ízlés és igény megváltozásának folyamata csak körvonalazható. A 15. század harmincas éveinek vége, negyvenes éveinek eleje (Perényi István, Perényi János, Garai Ilona sírlapjai) és a hatvanas évek közötti korszakból nem is ismerünk főúri sírkövet. A Hunyadiak gyulaféhevári szarkofágjai feltehetően királyi megrendelésre készültek, ezért semmiképpen nem tekinthetők tipikusnak. Figyelemre méltó, hogy Szentgyörgyi és Bazini (II.) György (+1467) pozsonyszentgyörgyi síremléke már az „újmodi” típusba tartozik, ez a továbbiakban oly gyakori, kezében harci zászlót tartó, fegyveres figura („zászlósúr”) legkorábbi ismert megfogalmazása a magyarországi síremlékanyagban. Az osztrák területeken már a 14. században is ismert ábrázolási forma³ itt a család hatalmi törekvéseinek, házassági kap-

csolatainak irányát tükrözve a legkorszerűbb ausztriai, délnémet stíluskapcsolatokkal együtt tűnik fel, talán nemcsak a stílus, de maga a faragvány is import útján került az országba. György fia, Zsigmond első feleségének, Kunigundának (+1461) máriavölgyi (Pozsony m., ma Marianka, Csehszlovákia) sírlapja azonban még címeres ábrával készült.⁴

Legvilágosabban talán Ernuszt János szlavón bán (+1476) budai síremlékének esete jelzi a változás irányát. A főúr, 1476-ban kelt végrendeletében pénzt hagyott a budai Nagyboldogasszony templom mellett (feltehetően annak déli oldalán) emelt sírkápolnájának berendezésére, és arra, hogy a templom temetőjében heverő, már korábban megvett márványlapra címerét kifaragják.⁵ A polgárból báróvá lett Ernuszt még megfelelőnek tartotta a címeres sírkövet, végrendeletének végrehajtói azonban eltértek kívánságától, és reprezentatívabb, alakos síremléket állítottak emlékére.⁶

A Zsigmond-kor nemesi társadalmának alacsonyabb rétegeiből származók sírkövei közül lényegesen kevesebb maradt fenn, mint a főurak számára készült emlékekből.⁷ Az arisztokrácia egy-két kivételtől eltekintve magas színvonalon megmunkált sírlapjaival (kivétekelént csak a többieknél talán rossz minőségű anyaga és lepusztultsága folytán gyengébb megmunkálásúnak tűnő visegrádi Hédervári-sírkő, és a rossz elhelyezésű ábrájával elkülönülő pelsőci Bebek-sírlap említhető) szemben ezek az emlékek hullámzó színvonalúak, anyaguk általában rosszabb, többnyire nem vörösmárvány. Az üres mezejű, pécsváradi Szerdahelyi-sírkövön kívül ezek is címeres ábrájúak. Verebi Péter mátra-verebélyi emléken a kereszt és a címerpajzs teljesen egyéni kombinációja tűnik fel.

A főpapi és a főúri síremlékek élesen elkülönülnek egymástól, mivel nem csupán a püspöki, de esetenként a kanonokok sírkövei is, már a 14. század közepétől figurális ábrázolással készültek. Biztos, hogy részben a főpapi és főúri körök eltérő igénye magyarázza az eltérő típust. Az arisztokrácia a 15. század közepéig elegendő eszköznek tartotta a halotti reprezentáció kifejezésére a lovagi kultúra alapvető heraldikai motívumait, nem érezte még szükségesnek a gyakran már a portré igényével készült alakos síremlékek megrendelését. Egy családon és fél évtizeden belül az eltérő igényekre jellemző példa Berzevici Péter tárnokmesternek (+1433) címeres berzevicei, és fiának, György nyitrai püspöknek (+1437/38) alakos sírköve (a két síremlék tényleges keletkezése között valójában valamivel hosszabb idő teltelhetett fel, mint amit a halálozási dátumok jeleznek).⁸ Rá kell mutatni azonban arra a tényre is, hogy a mégoly hatalmas világi birtokok is felosztásra kerültek a familiárisok, várnagyok, tisztségviselők között, és a birtokosok a jövedelem egy részéhez jutottak csak hozzá. A sokkal centralizáltabban gazdálkodó főpapi birtoktestek tulajdonosai, hasznélvezői jóval nagyobb pénzüsszegekkel rendelkezettek, úgy tűnik, még az olyan, jövedelem tekintetében a püspökségek sorában az utolsók között helyet foglaló egyházmegye esetében is, mint a nyitrai.⁹

A Zsigmond-kori bárói sírkövek a főurak művészeti reprezentációjának egyik leghatározottabban megfogható formáját jelentik. A temetkezéssel is szoros kapcsolatban álló, az arisztokrácia egészét jellemző kápolna- és kolostoralapításokkal együtt e réteg tagjainak ritkán megismerhető egyéniségét is jellemzik. A sírkő-feliratok, a járulékos díszítmények (rendjelek) az egyéni nagyravágás, hivalkodás, politikai orientáció egy-két jellemző példáját is nyújtják (Perényiek, Frangepánok, Szentgyörgyiek stb.). A síremlékművészetben is túlmutató további jelentőségük abban áll, hogy keletkezésüket illetően jórészt egyenletesen oszlanak meg Zsigmond uralkodásának teljes időszakában. Ezek a

töbnyire magas színvonalú emlékek viszonylag pontosan keltezhetők is, támpontot adva ezzel a korszak más emlékeinek datálásához is.

Ebből a szempontból elsősorban a fokozatosan ornamentális díszítménnyé váló sisaktakaró „fejlődése”, és ezzel összefüggésben a sírkőábra felületkitöltő szerepének változása figyelemre méltó. A 14. század utolsó harmadának címeres–sisakos–sisakdíszes síremlékeit az összefogott, nagyvonalú formák, a háttér alapsíkjának jól érvényesülő, nagy, szabad felületei jellemzik. A sisaktakaró egyszerű, általában rojtozott, fogazott szélű kendő, amely az oldalnézetben ábrázolt sisak hátsó részén, a peremen túlnyúlva kicsit felhajlik. A 15. század elején a sisaktakaró foszlányokra szakadozik, amelyek közül néhány átnyúlik a sisak mögött az elé is. A foszlányok hamarosan növényi ornamentumokhoz kezdenek hasonlítani, így hossztengegyükben megjelenik a levelek középeréhez hasonló, enyhén domború motívum. A fejlődés következő szakaszában a már határozottan levélszerű, indás, nemegyszer karéjosan végződő takaró felnyúlik a sisakdízig. Az 1430-as években készült síremlékeken a sisaktakaró a heraldikai dísz által szabadon hagyott háttérfelületet már teljes egészében kitölti. A végpont a „horror vacui” felületkitöltő elvének egyik legjellegzetesebb, középkori magyarországi jelentkezése, Perényi János tőketerebesi sírlapján.¹⁰

JEGYZETEK

1. ENGEL P.–LŐVEI P.–VARGA L.: Máriavölgyi és segesdi síremlékekről. Művészettörténeti Értesítő, XXX. (1981) 142–143.; 3. kép; ENGEL P.–LŐVEI P.–VARGA L.: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről. Művészettörténeti Értesítő, XXX. (1981) 255–256.; 1. kép.
2. Hunyadi-síremlékek, Gyulafehérvár (Fehér m., ma Alba Iulia, Románia); ENTZ G.: A gyulafehérvári székesegyház. Bp., 1958. 138–140., 168.; 179–185. kép; Szentgyörgyi és Bazini (II.) György (+1467), Pozsonyszentgyörgy (Pozsony m., ma Jur pri Bratislave, Csehszlovákia); VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 45. 26. tábla; HOMOLKA, J.: Gotická plastika na Slovensku. Bratislava, 1972. 17., 390., 1. kép.; Ernuszt János szlávón bán (+1476), Buda; BALOGH J.: A művészet Mátyás király udvarában. Bp., 1966. I. 297., 699., 719.; II. 329. kép; Újlaki Miklós boszniai király (+1477), Újlak (Valkó m., ma Ilok, Jugoszlávia); THALLÓCZY L.: Az Újlakyak síremlékei. Archaeologiai Értesítő. U.f. IX. (1889) 2–5., fényképpel; Perényi István tárnokmester (? , +1484/87), Terebes (Zemplén m., ma Trebišov, Csehszlovákia); CSOMA J.–CSERGHEŐ G.: A Perényiek középkori síremlékei. Archaeologiai Értesítő, U.f. VIII. (1888) 300–302; BALOGH J.: Késő renaissance kőfaragó műhelyek I. Ars Hungarica II. (1974) 36; Szapolyai Imre nádor (+1487), Szepeshely (Szepes m., ma Spišská Kapitula, Csehszlovákia): A magyarországi művészet története (Főszerk. Fülep L.). Bp., 1973⁵. 198., 204. 291. kép; Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn. Schallaburg, 1982. 683. 18. ábra; Tarczay Tamás (+1493), Héthárs (Sáros m., ma Lipany, Csehszlovákia): Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon (Szerk. Szendrei J.). Bp. 1896. 93–95; Matthias ... i.m. 684., fényképpel; Bátorai István vajda (+1493), Nyírbátor: ENTZ G.–SZALONTAI B.: Nyírbátor. Bp., 1978³. 33–34.; 2. kép; Kinizsi Pál (+1494), Nagyvázsöny: ÉRI I.: Nagyvázsöny. Bp., 1959. 20., 25., 9. kép; Szapolyai István nádor (+1499), Szepeshely: CSOMA J.–CSERGHEŐ G.: Szapolyai István és Csetneky István sírkövei. Archaeologiai Értesítő, U.f. X. (1890) 133–136. Matthias ... i.m. 683–684., 19. ábra.
3. Pl. sírkő 1325-ös halálzási évszámmal, Efferding, valamint Hans von Ybs (+1368) sírlapja, Ips: LIND, K.: Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale ... I. Wien, 1892. XV/1, XIII/1. kép.
4. ENGEL–LŐVEI–VARGA: Máriavölgyi ... i.m. 141–142., 2. kép.

5. NAGY I.—VÉGHÉLY D.—NAGY GY.: Zala vármegye története. Oklevéltár II. Bp. 1890. 606–609. BALOGH 1966 i.m. 699., 719.

6. A Nagyboldogasszony templom környékén került elő az, a figura lábát támasztó oroszlán részletét ábrázoló töredék, amely bizonyosan Szlavóniára utaló feliratrészletével kizárólag Ernuszt Jánossal hozható kapcsolatba: BALOGH 1966. i.m. 297., 719., 329. kép.

7. Gagyai László (+1392 ?), Felsőgagy: CSERGHEŐ, G.—CSOMA, J.: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp., 1890. 5–11, képpel; Tomaji Jakab fia Pál (+1400), Lesencetomaj: Balaton és környéke részletes kalauza (szerk. Dornay B.—Vigyázó J.). Bp., 1934. 231, rajzzal; Verebi Péter erdélyi alvajda (+1403), Mátraverebély: GENTHON I. stb.: Nógrád megye műemlékei. Bp. 1954. 277–278., 261. kép; Tornai János (+1406), Torna (Torna m., ma Turna, Csehszlovákia): CSOMA J.: Magyar sírkövek. Tornay János sírköve. Turul V. (1887) 181–182., képpel; A Solymosi család egy tagjának sírköve (+1411), Gyöngyössolymos: VOIT P. stb.: Heves megye műemlékei III. Bp., 232., 269. kép; Szerdahelyi Ferenc fia Péter (+1428), Pécsvárad: fényképét I. az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának Fényképtárában; Várdai Miklós királynéi lovaszmester, csongrádi ispán (+1438), Kisvárd: SZABÓ GY.: Kisvárd középkori kőemléke. Kisvárd történetéből (szerk. Éri I.). é.n. 70–71., rajzzal. Éri I.: Kisvárd. Bp., 1965. 8; 4. kép.

8. Berzevici György sírköve: TÓTH S.: 15. századi sírplasztikánk és a Kassai Jakab kérdés. Ars Hungarica, III. (1975) 333., 80. kép.

9. A püspökségek eltérő jövedelmére: FÜGEDI E.: A XV. századi magyar püspökök. Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Bp., 1981. 97–98., 112. Az esztergomi érsekség évi jövedelmének nagyobb része, 66–81 %-a egyházi jövedelem volt, és csak kisebb része földesúri: FÜGEDI E.: Az esztergomi érsekség gazdálkodása a XV. század végén. Uo. 123.

10. A következő katalógusrészben a bal és jobb oldal mindig heraldikai értelemben szerepel. Ahol a betűméretre két számat adunk meg, az első mindig egy *o*, *e*, *i* stb. betű magasságát, a második a hosszabb betűkét, pl. *h*, *p* stb. jelenti.

Kazai Kakas László (+1395) sírköve (1. kép)

A kőlap Serkéről (Gömör m., ma Širkovce, Csehszlovákia)¹ került a Magyar Nemzeti Múzeumba (ltsz.: 100/1939), ma a múzeum kiállításán látható. Bal alsó sarkából egy kis darab hiányzik.

anyaga: vörösmárvány

hossza: 193 cm

szélessége: 105 cm

vastagsága: 21 cm

keretszélesség: 18 cm

betűméret: változó, 11,5–12,5 cm (de nincs különbség a más szövegekben alacsonyabb, illetve magasabb betűk között)

betűtípus: minuscula, egy majuszkulával

A színvonalas faragvány két felső sarka lementszett. Homorlattal mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás: alsó részére a keretet nem érintő, jobbra dőlő címerpajzs került, benne a Rátót nemzetség szív alakú, száras hárslevele. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző csöbörsisak, fűrészfogas szélű, hátul felhajló sisaktakaróval. A sisakdísz a hárslevél csúcsából kinövő tollforgó alkotja.²

A vésett, belülről olvasható körirat a jobb felső rövid oldalon kezdődik:

* hic · | iacet · dñs · la | us · | filius · kacas · qui · obyt · in · feria | sexta · ante · | letare · anno ·
domini : M̄ : c · c̄ · c · lxxxxv

Rövidítésjelként a szöveg fölött elhelyezett vízszintes vonalat használtak. A számjegyek végződését a szöveg fölött kis, fekvő *o* betűk jelölik. A szavakat pontok, néhány helyen kettőspont választják el egymástól. A *feria* és a *sexta* szavak között, a bal alsó sarokban vésett dísz: három, szárával illeszkedő hárslevél. Az évszámot kezdő *m* gótikus majuszkula. A szövegben az *s* betűnek két különböző írásmódja található.

A szöveg feloldása: „Hic iacet dominus Ladislaus filius Kacas qui obiit in feria sexta ante letare anno domini M CCC LXXXV”.

IRODALOM

TÓTH Z.: A Ráthold nemzetség címeréhez. Turul, 53. (1939) 43–49; LŐVEI, P.: The sepulchral monument of Saint Margaret of the Arpad Dynasty. Acta Historiae Artium, XXVI. (1980) 213. 10. jegyzet.

Kazai Kakas László: a Rátót nemzetség pásztói ágából, királynői udvari lovag (1383), pataki (1385), majd árvai (1388) várnagy. Sírköve szerint 1395. március 19-én halt meg. Feltehető, hogy a követ a szintén Rátót-nembeli Lorántffy-család valamelyik tagja szállíttatta a 16. század folyamán birtokára, Serkére, talán Sajókázáról (Borsod m.), ahol korábban mindkét család birtokos volt.³

JEGYZETEK

1. A sírkövet 1938-ban, Vargapál Gyula földjén ásták ki.
2. Kazai Kakas László 1380. évi pecsétje is hasonló ábrájú: NYÁRY A.: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886. 74. rajzzal. Az ugyancsak a Rátót nemzetségből származó Ilsvai Leusták nádor 1396. évi pecsétjén a sisakdíszben a hárslevél csúcsából ugyanolyan tollforgó nő ki, mint a sírkövön: uo. 74; VII/62. kép.
3. 1383: FEJÉR X/1. 77; 1385: DI. 89.523; 1388: DF 210.885. A családra: KARÁCSONYI J.: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. III. Bp., 1901. 6–7; BÉKEFI R.: A pásztói apátság története 1190–1702. Bp., 1898. 175–226.

Csáktornyai Lackfi István nádor (+1397) sírköve (2. kép)

A sírkő 1896-ig a keszthelyi volt ferences templom szentélyében volt¹, ekkor a templom külső, déli falába építették, majd 1933-ban került mai helyére, a szentély belső, déli falába. Felülete erősen kopott.

anyaga: vörösmárvány
 hossza: 215 cm
 szélessége: 132 cm
 keretszélesség: oldalt kb. 21 cm, alul és felül kb. 24 cm
 betűméret: 11/12 cm
 betűtípus: minuscula

A homorlattal mélyülő mezőben dombormívű sírkőábra: jobbra dőlő címerpajzs, benne a Lackfiak halmon álló, jobbra néző, szárnyas sarkánya kapott helyet. A címerpajzs bal felső sarkán jobbra néző csöbör sisak. A sisakdíszben a címerábra ismétlődik. A sisak körül még kivehetők az egykor meglevő takaró nyomai.²

A belülről olvasható, vésett körirat a jobb felső sarokban kezdődik:

hic est · sepultura · | magnifici · viri · domini · steffani · | waywode · ac palatin | · regni · anno · domini · mccc · lxxxx · vii

A szavakat pontok választják el egymástól. A *magnifici* szóban a *g* előtt tévesen egy további *n* található. A szavakat nem rövidítették, egyedül az *ac palatini* kifejezésből hiányzik a szóvégi *i*.

Az évszám végét (97) láthatóan később vésték a sírkőre. Ebből arra lehet következtetni, hogy a síremlék még Lackfi István életében, de már nádorrá történt kinevezése (1387) után, feltehetően saját megrendelésére készült.

IRODALOM

PODHRADCZYK J.: Zala megyei Keszthely. Magyar Acemiamiai Értesítő, XVI. (1856) 56; RÓMER jegyzőkönyvek 9 (1862) OMF Könyvtár. 111; RÜPP J.: Magyarország helyrajzi története I. Pest, 1870. 300; LIPP V.: Keszthely és vidéke múltjából. A Vas megyei Régészeti Egylet Évi Jelentése XII. Szombathely, 1884. 13–14; BONTZ J.: Keszthely város monográfiája. Keszthely, 1896. 376, kép: 377; SÁGI J.: A Balaton írásban és képen. Keszthely, 1902. 33; GERECZE P.: A MOB rajztárának jegyzéke. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) I. Bp., 1905. 429; A keszthelyi templom restaurálása. Vasárnapi Újság, LI. (1904) 720; BÉKEFI R.: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. Bp., 1907. 233; 96. kép; SÁRKÖZY I.: Laczkfy István nádor síremléke Keszthelyen. Turul, XXVIII. (1910) 85–86, kép: 85; Balaton és környéke részletes kalauza (szerk. Dornay B.–Vigyázó J.). Bp., 1934. 240, rajz: 241; DORNAY B.: A balatoni műemlékek sorsa. Keszthely, 1938. 10; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 21; DÜMMERLING Ö.: A ferencesrend középkori csúcsíves stílusú építészetének emlékei Magyarországon I. Kny. a Technika 1941. 9–10. számából. 6; CSEMEGI J.: Keszthely egykori ferences templomának építéstörténete. Dunántúli Szemle, VIII. (1941) 51, 60, 197–198; GENTHON I.: Magyarország műemlékei. Bp., 1951. 477; GENTHON I.: Magyarország művészeti emlékei 1. Bp., 1959. 158; IVÁNYI B.–PÉCZELY P.–SÁGI K.: Keszthely. Bp., é.n. 26; KOPPÁNY T.–PÉCZELY P.–SÁGI K.: Keszthely. Bp., 1962. 29. 61. kép; Magyarország régészeti topográfiája (főszerk.: Gerevich L.) I. A keszthelyi és tapolcai járás. Bp., 1966. 93; Magyarország régészeti műemlékjegyzéke. Bp., 1976. 708; PROKOPP M.: A keszthelyi plébániatemplom falképei. Művészet, XIX. (1978) 4. sz. 24; SÓDOR A.: Rómer Flóris jegyzőkönyvei (Magyar Építészettörténeti Dokumentáció 1). Bp., 1980. 27; ENGEL P.–LŐVEI P.–VARGA L.: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről. Művészet-történeti Értesítő, XXX. (1981) 255.

Csáktornyai Lackfi István: Hermány nb. Lack fia István erdélyi vajda (+1353) fia, Imre nádor (+1375) öccse, székely ispán (1368–71), horvát bán (1371), erdélyi vajda (1372–76), ismét horvát bán (1383), vajda (1385–86), végül nádor (1387–92) és lovászmester (1387–95). 1396 végén fellázadt Zsigmond uralma ellen, és a király hívei 1397. február 27-én Körösön (Szlavónia) meggyilkolták. Csáktornyan (Zala m., ma Čakovec, Jugoszlávia) pálás (1376). Keszthelyen pedig – utóbb temetkezéshelyül szolgáló – ferences (1367/68) kolostort alapított.³

JEGYZETEK

1. A sírkőnek az eredeti, pontos elhelyezését is ismerjük, a szentély középtengelyében, a diadalív melletti (nyugati) boltszakasz alatt, a padlóban volt: CSEMEGI i.m. 51., 60., 197–198; KOPPÁNY–PÉCZELY–SÁGI i.m. 79. A sírt 1859-ben felbontották, csak egy koponyát találtak benne: Vasárnapi Újság i.h.
2. A keszthelyi templom szentélyének egyik zárókövén sisak és a sisakdíszben a sárkány látható: DORNAY–VIGYÁZÓ i.m. 242: rajz. Lackfi István nádori pecsétje, halmon álló sárkánnyal (címerpajzs nélkül): Művészet I. Lajos király korában 1342–1382. Székesfehérvár, 1982. 355: 267. sz., 69. tábla. A Lackfi család több más tagjának hasonló pecsétje: uo. 352., 355: 255., 264–266. sz., 69. tábla.
3. KARÁCSONYI J.: A Lackfiak története. Délmagyarországi Történeti és Régészeti Értesítő 3 (1887). A kolostorokra: KARÁCSONYI J.: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I. Bp., 1922. 186–188; Documenta artis Paulinorum I. Bp., 1975. 22.

Bebek I. Aszló királynői tárnokmester (+1403/4, a sírkő szerint 1401) sírköve (3. kép)

A kettétörött, a két rész között némileg hiányos sírkő a pelsőci (Gömör m., ma Plešivec, Csehország) ref. templom szentélyének északi falában volt, 1939-ben a Bebek-kápolna keleti falában helyezték el, a belsőben. Jobb felső sarka és bal hosszoldala csorbult.

anyaga: vörösmárvány
 hossza: 231 cm (a kiegészítés miatt 1–2 cm eltérés lehet)
 szélessége: 117 cm
 keretszélesség: a hosszoldalakon 20 cm, a rövideken 28,5 cm
 betűméret: 10,5/12,5 cm
 betűtípus: minuscula

A sírkő kis homorlattal mélyülő, felső sarkain trapézszerűen lesarkított mezőjében dombormívű ábrázolás látható. A kissé jobbra dőlő címerpajzs a jobb keret felé eltolódott, talpa hiányzik, oldalai enyhén homorúak. A címerábra ívesen kiszélesedő szárvegződésű kettőskereszt, felső szárából kinövő toldísszel. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző csőrös sisak, előtte és mögötte indaszerű, bordás, kigyózó sisaktakarókkal. A sisakdísz szembenéző, koronás női fej, két, félkörívben hajló hal között.¹

A kereten 10,5 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

x hic · iac; · ladislaus / filius · sthni · bubek · de · pelseuch ... gr̄ tauani | corā · regaliū · cū · suis · / hedī ... i · obyī i · anno · dni · m · cccc · pmo

A felirat a jobb felső sarokban egyszerű András-kereszttel kezdődik. A szóközi elválasztójelek egyszerű, csúcsukra állított, kis négyzetek, két helyen a jel hiányzik, de a két szó között üres helyet hagytak. A *iacet* szó végén az *et* végződést két pontból és alattuk kis nyúlványból álló rövidítés jelöli. A *filius* és *sthni* szavak felső része hiányzik, az *s* betűk és a *h* betű alja biztos, és a „lábak” száma megfelel az olvasatnak. A *de* szócska két betűjét összevonták. A *suis* szóban az *i* fölött, az *obyī* *y*-jának első szára fölött vésett pont, több helyen a szöveg fölött a rövidítést jelző, vésett vonal.

A szöveg feloldása: „Hic iacet Ladislaus filius Stephani Bubek de Pelseuch magister tavarnicorum regalum cum suis heredibus qui obiit in anno domini M CCCC primo”. A *regalium* helyett *reginalium* lenne helyes!

IRODALOM

HUNFALVY J.: Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása. Pest, 1867. 43; RÓMER jegyzőkönyvek 39 (1875–77) OMF Könyvtár. 124–126. MOB irattár 1876. 86. sz. (Rómer F. jelentése Gömör megye északi részén tett kirándulásáról) 4; CSOMA J.: Magyar sírkövek. Bebek László sírköve. Turul, VI. (1888) 161–162., képpel; CSERGHEŐ, G.–CSOMA, J.: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp., 1890. 15–23, képpel. MOB irattár 1895. 168. sz. 195. 205. sz. 7. Vegyes közlemények. Századok, XXX. (1896) 91; CSOMA J.: Magyar nemzetségi címerek. Bp., 1904. 26–27; GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 330; CSOMA J.: A magyar heraldika korszakai. Bp., 1913. 41; VERNEI–KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp. 1939. 29; TÓTH Z.: A Ráthold nemzetség címeréhez. Turul, 53. (1939) 49; CSÁNYI K.–LUX G.: A pelsőci református templom. Technika, XXI. (1940) 44., 47., 8. kép; Súpis pamiatok na Slovensku II. Bratislava, 1968. 475; Pamiatky – hnutel'né – Východoslovenského Kraja v štátnych zoznamoch. Prešov, 1969. 297.

Bebek László: az Ákos nemzetségből, István országbíró (+1369) fia, György királynéi tárnokmester (+1390) – sírköve Tornagörgőn – unokaöccse, szatmári (1376), nyitrai (1380), temesi (1389–90) ispán, Mária királynő tárnokmestere (1390–93). Utolsó éveiben betegsége miatt visszavonult a politikától, és talán közelgő halálát érezve – sietősen, gyengébb képességű mesterrel – faragtatta meg sírkövét 1401-es évszámmal. Valójában csak 1403-ban vagy 1404 elején halt meg.²

JEGYZETEK

1. A sírkő ábrája megegyezik Bebek György királynéi tárnokmester (+1390) röviddel 1371 után készült, kitűnő színvonalú tornagörgői (Torna m., ma Hrhov, Csehszlovákia) sírkövének díszével: EN-GEL P.–LŐVEI P.–VARGA L.: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről. Művészettörténeti Értesítő, XXX. (1981) 1. kép.

2. ENGEL–LŐVEI–VARGA i.m. 255–256. 1376: Dl. 52.242; 1380: DF 258.368; 1389–90: Zs.O. I. 1138, 1394. sz.; 1390–93: Zs.O. I. 1778, 2945. sz.; betegségére 1398: Zs.O. I. 5607. sz.; halálára Zs.O. II. 2937, 3391. sz.

Kanizsai Miklós tárnokmester (+1404) sírköve

A sírkő fele maradt meg. A kisszentgróti ferences templom romjai közül a 18. század közepén került a zalaszentgróti plébániatemplomba, ahol a déli oldalkápolna padlójába helyezték. Jelenleg vasrács fedi, a leghitelesebb forrás róla Rómer leírása.

anyaga: vörösmárvány
betűtípus: minuscula, egy nagy kezdőbetűvel
A kőlap mezője üres. Kőirata:

martii obiit | magr · nicolus + d kanisa condam magr + thauarnicorum Regalis

A szövegben szereplő két kereszt a sírkő sarkain lehet.

A szöveg feloldása: „... martii obiit magister Nicolaus de Kanisa condam magister thavarnicorum regalis [maiestatis ...]”.

IRODALOM

RÓMER jegyzőkönyvek 12 (1863) OMF Könyvtár. 41. RÓMER F.: Archaeologiai levél Zalamegyéből. Vasárnapi Újság X (1863) 346; GERECE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 1040; Balaton és környéke részletes kalauza (szerk. Dornay B.–Vigyázó J.). Bp., 1934. 364; GENTHON I.: Magyarország műemlékei. Bp., 1951. 520; GENTHON I.: Magyarország művészeti emlékei I. Bp., 1959. 437; Magyarország műemlékjegyzéke. Bp., 1976. 794; NÉMETH J.: Zala megye műemlékei. Zalaegerszeg, 1977. 101.

Kanizsai Miklós: az Osl nemzetségből, István zágrábi püspök (+1375) unokaöccse, János esztergomi érsek főkancellár (+1418) testvére, Nagy Lajos alatt ispánságokat viselt, Zsigmond alatt tárnokmester (1388–98) és az 1403. évi bárói felkelés egyik vezetője. 1404-ben halt meg, sírköve szerint márciusban. Családja – vagy talán ő maga – Lajos uralkodása idején pálos kolostort alapított Örményesen (Örvényes, Ligetfalva határában, Zala m.) 1378 előtt, és Szentpéteren (ma Pogányszentpéter, Somogy m.) 1381 előtt. Valószínű, hogy ezek egyikében temették el, és sírköve innen került utóbb Zalaszentgrótra.¹

JEGYZET

1. PÓR A.: Az Osl-nemzetség története a XIII. és XIV. században. Turul 8 (1890) 189–195; REISZIG E.: A Kanizsaiak a XV. században. Turul 55 (1941) 23–24; A kolostorokra Documenta artis Paulinorum 2. Bp., 1976. 138, 437.

Kanizsai István ajtónállómester (+1427/28) sírköve (4. kép)

A sírkő fej felőli fele került elő a jobb felső sarokkal, Csornán¹, minden bizonnyal a volt premontrei kolostorból származik. Jelenleg a soproni Liszt Ferenc Múzeum gyűjteményében található, a Fabricius ház kiállításán.

anyaga: vörösmárvány
hossza: 95 cm
szélessége: 92 cm, eredetileg kb. 104 cm
vastagsága: 16 cm
keretszélesség: 15 cm
betűméret: 10/11,5 cm

betűtípus: minuscule, egy nagy kezdőbetűvel

A sírlapnak a kerettől enyhén mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás látható. A címerpajzs csak egyik felső sarka maradt meg, ábrája alapján valószínűleg bal felé dőlt. Benne az Osl nemzetség címerábrája, a profilban ábrázolt sasszárny részlete. A pajzs sarka fölött balra néző csöbörissak, takaróval. A húsos levelű, indára emlékeztető takaró nem a sisak hátsó, a nyakat védő részéről hajlik fel, mint szokásos, hanem a sisak tetejéről fut szét két irányba. A sisak fölött karmos madárlábon álló, balra néző, profilban ábrázolt sasszárny, amely a felső keretbe nyúlik.²

A kereten 10 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

* Anno dom ... / ... / ... undator huius cenobii

A jobb felső sarokban egyszerű görögkereszt. Az *anno* szó *a*-ja nagybetű, csúcsán vízszintes, gombokban végződő nyúlvánnyal. A szavak között se elválasztójel, se kihagyás nincs. A felső rövid oldalon, a sisakdísz fölött geometrikus díszítés látható.

A szöveg feloldása: „Anno dom[ini ... f]undator huius cenobii”.

IRODALOM

TOMPOS E.: Sopron címeres műemlékei. Arrabona 18 (1976) 148.

Kanizsai István: a fentebbi Miklós öccse, székely ispán (1391–95), ajtónállómester (1395–1401), később Sopron megye főispánja (1411–27). 1427/28-ban halt meg. Székelyén, Kismartonban (Sopron m., Eisenstadt, ma Ausztria) ferences kolostort alapított (1415), és feltehető, hogy a sírkő szövege erre az eseményre utal. Ebben az esetben azt is fel kell tételezni, hogy a sírkő később került Csornára, azután, hogy a család Kismartont (1445-ben) elvesztette. (Kevésbé valószínű, hogy az utalás a 13. században alapított csornai premontrei prépostságra vonatkozik, amelynek a Kanizsaiak más rokon családokkal együtt kegyurai voltak, és amelyet István és testvérei adományokkal gazdagítottak.)³

JEGYZETEK

1. Dávid Ferenc közlése

2. A sírkőábra balra fordulása meglehetősen ritka jelenség. Egyetlen magyarországi párhuzamát tudjuk említeni, egy 1382-es évszámú, töredékes sírkövet a budai domonkos rendházból (Budapesti Történelmi Múzeum, ltsz. 77.2.28, jelenleg a Hilton szálló kerengőjében).

A szárnyas sasláblátható pl. Kanizsai István zágrábi püspök 1363. évi pecsétjén: Művészet I. Lajos király korában 1342–1382. Székesfehérvár, 1982. 351: 251. sz., 67. tábla.

3. PÓR A.: Az Osl-nemzetség története a XIII. és XIV. században. Turul 8 (1890) 189–195; REISZIG E.: A Kanizsaiak a XV. században. Turul 55 (1941) 24–25. A kolostorra KARÁCSONYI J.: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I. Bp., 1922. 188–191. A prépostságra CSATKAI E.: Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1956². 480.

Marcali Miklós erdélyi vajda (*1412, a sírkő szerint 1413) sírköve (5. kép)

A sírkőtöredéket az 1890-es években találták Székesfehérvárott¹. A bazilika kőtárának kialakításakor került mai őrzési helyére (István király Múzeum, Kőtár ltsz. 1 243). A kölapnak a fej felőli oldala maradt meg, kútfedő céljára másodlagosan kerekre faragva. Közepébe kerek lyukat véstek, a középpont körül egy nagy négyzetet alakítva ki;

anyaga: vörösmárvány

hossza: 132 cm

szélessége: 133 cm (lényegében az eredeti méret)

vastagsága: 23 cm

betűméret: 11/12,5 cm (a betűk mérete és faragása egyenetlen)
betűtípus: minuscula.

A sírkő belsejében eredetileg összetett formájú, kis részsíval mélyülő mező volt, amely a megmaradt darab tanúsága szerint egy középső, fekvő téglalap alakú formához alul-felül csatlakozó egyenlőszárú háromszögből állt, ezeknek oldalait egy-egy félkörrel bővítették. A mezőben dombornívű ábrázolás volt. A címerpajzs hiányzik, a fölötté levő, jobbra néző, csőrös sisak nagyobb része viszont megmaradt, a hátul felhajló takaró nyomaival. A siak fölött jobbharánt pólyás, jobbra néző sasszárny alkotja a sisakdíszet, amelynek a lefaragás miatt csak az alja maradt meg.²

A kereten két, vésett vonal között vésett, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat, amely a fej felőli rövid oldalon és a bal hosszoldal elején már a sírkő mezejében végződik:

...ic · iacet · nicola ... | de · marchali ... | ... | ... · deoratam · reliqu ... | obyt · aŋno · dñi · m cccc . /
xiii

A szavakat elválasztó jelek jórészt vésett pontok, két helyen öt pontból álló, pontszerű motívum. A rövidítéseket a szavak fölött vésett, kis vonalak jelzik.

A szöveg feloldása: „[H]ic iacet Nicola[us] de Marchali ... decoratam reliquit. Obiit anno domini M CCCC XIII”.

IRODALOM

GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906; 307. Marczali Miklós síremléke. *Archaeologiai Értesítő*, XXXIII. (1913) 280; V.E. (Varju E.): Marczali Miklós erdélyi vajda síremléke. *Archaeologiai Értesítő*, XXXV. (1915) 359; MAROSI A.: Adatok Székesfehérvár köemlékeihez. *Székesfehérvári Szemle*, II. (1932) 49; HORVÁTH H.: A székesfővárosi múzeum középkori lapidáriuma a Halászbástyán. *Magyar Művészet*, VIII. (1932) 115. (Különnyomata Buda a középkorban címmel, 27.); HORVÁTH H.: Zsigmond király és kora. Bp., 1937. 155; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 30; DERCSÉNYI D.: Szent István sírja. Tükör, 1940. 244; DERCSÉNYI D.: A székesfehérvári bazilika kőfaragványai. *Emlékkönyv Gerevich Tibor születésének 60-ik évfordulójára*. Bp., 1942. 39–40; DERCSÉNYI D.: A székesfehérvári királyi bazilika. Bp., 1943. 58., 102., 122.; 90. kép; GENTHON I.: Magyarország műemlékei. Bp., 1951. 202; FITZ J.: A középkori Székesfehérvár. *Székesfehérvár*, 1956. 10; FITZ J.: Székesfehérvár. Bp., 1957. 46; FITZ J.: A székesfehérvári középkori bazilika. *Székesfehérvár*, 1958². 22; GENTHON I.: Magyarország művészeti emlékei I. Bp., 1959. 352; KRALOVÁNSZKY A.: A székesfehérvári középkori bazilika. *Székesfehérvár*, 1966. 12; FITZ J.–CSÁSZÁR L.–PAPP I.: Székesfehérvár. Bp., 1966. 14, 141.

Marcali Miklós: a Péc nemzetség dunántúli ágából, Zsigmond kegyence, a család vagyonának megalapítója. Temesi ispán (1394–1402), erdélyi vajda (1402–03), az 1403. évi felkelés egyik vezére, később Somogy megye főispánja (1411–12). A velenceiek ellen Friaulba küldött sereg élén esett el 1412. augusztus 9-én Mottánál. (A sírkövön olvasható 1413-as évszám talán a sírkő állításának dátuma.)³

JEGYZETEK

1. A Fellmajer-féle ház telkén került elő, majd az udvar egyik épületének falában volt látható.
2. A sírkőről hiányzó címerpajzs is jobbharánt pólyás lehetett, mint a sisakdísz: CSERGHEŐ, G.: *Wappenbuch des Adels von Ungarn ... 3* (J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch) Nürnberg, 1889–1890. 396., 296. tábla. Marcali Miklós 1403. évi pecsétje: NYÁRY A.: *A heraldika vezérfonala*. Bp., 1996. 58.; V/46. kép.
3. WERTNER M.: *Családtörténeti adalékok. V. Az első (Pécz nb.) Marczaliak*. *Turul* 15 (1897) 132–135; ENGEL P.: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban*. Bp., 1977. 39–43., 183., 186; SCHÖNHERR GY.: *Az Anjou-ház örökösei. A magyar nemzet története* (szerk. Szilágyi S.) III. Bp., 1895. 510.

Stiborici (I) Stibor erdélyi vajda (+1414) síremléke (6–7. kép)

A sírkő Székesfehérvárott talált töredékeiről a legkorábbi forrásunk Pápai Jánosnak a 18. század végén készült, Dercsényi által közölt rajza.¹ Ezen a kőlap három töredéke látszik: a bal felső sarok a figura fejével és mellette címerpajzzsal; egy ehhez talán illeszkedő kis peremtöredék; valamint a sírkő középső része a páncélos alak törzsével, (lándzsa-) nyelet tartó jobb kezével és címerpajzsot, kardot fogó baljával. 1923-ban az egykori Budai kapu közelében², az úttest alatti várfalszakaszban bukkantak rá a rajzon ábrázolt faragványok közül kettőre. Napvilágra került, három darabra törve a páncélos törzstöredék nagyobbik része, de már hiányzott a rajzon még szereplő jobb kar, a bal kéz a kardmarkolattal és pajzzsal, valamint a bal oldali keret részlete. A faragványt a székesfehérvári István király Múzeumba szállították (ltsz. 5863), majd a Kőtárban állították ki.³ Az 1970-es évek elején ugyanezen a területen, hét darabra törve, felbukkant a hiányzó fej is. Jelenleg ezek a töredékek összeillesztve az Őttörő u.5. alatti lakóház kapualjában találhatóak.⁴ A fej melletti címerpajzsok rajzon nem szereplő ábrája, a Stiborok két félholdja tette lehetővé a sírkő pontos meghatározását.⁵

anyaga: vörösmárvány

a fejet ábrázoló sarkötöredék hossza: 61,5 cm; szélessége: 67,5 cm; vastagsága: a keretnél 14,5 cm, a fejnél 19 cm

a páncélos törzstöredék hossza: 73 cm; szélessége: 81 cm; vastagsága: a keretnél 14,5 cm, a törzsnél kb. 29 cm.

betűméret: 6,5/7,5 cm

betűtípus: minuscule

A sírkő keretének profilja homorlatból, lemetszett élű orrtagból, 12 cm széles rézsűből és kis lemezből áll. A keret alul visszaugró részének gondosan megmunkált volta mutatja, hogy egy szarkofág fedőlapjának maradványaival állunk szemben.

A rézsűvel mélyülő mezőben dombormívű, páncélos férfialakot faragtak ki. Bajszos fejét hajadonfőtt ábrázolták, bal oldalán hasított címerpajzs látszik, mezőiben egy-egy, egymástól elforduló félhold körvonalával.⁶ A pajzs bal oldalán kisméretű, vésett jel részlete maradt meg, lehet kőfaragó-jel, de későbbi bekarcolás is. A pajzs, az áll és az orr rongált, a címerfőben a címeranalógiák alapján hiányzó kereszt helye kitért. A felső keret mentén karéjos-indás ornamentika – valószínűleg a hiányzó, a fej jobb oldalára feltételezhető sisak takarójának foszlányai. A páncélos figura törzsének alsó része maradt meg, a két comb tövével. A páncélderék alól kilátszik a gondosan megmunkált sodronying alja. Az alak derekán négyzetes, rozettákkal ékes lapokból álló díszöv, a jobb oldalára felkötött, rombuszos mustrával díszített hüvelyű kard közvetlenül a figura mellett függ. A kesztyűs jobb kéz a kerettel párhuzamos (lándzsa-) nyelet tart. A megmaradt részletek azt mutatják, hogy a szarkofágfedőlap szoros típusbeli analógiája a budai Stibor sírkőnek (l. alább), a hiányzó részeket annak nyomán kell elképzelnünk.

A keret rézsűs felületén 6,5 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, kívülről olvasható, a bal felső sarokban kezdődő körirat:

+ deus miseratur anime; h ... | ... ; et. olym · uue ... | ... | ... decimo · anno

A bal felső sarokban átlós tengelyű, számárhátívából kinövő kis kereszt, a szöveg végén, a kereszt alatt, András-kereszt formájú, karéjos szegélyű díszítőmotívum. A szóközi elválasztójelek kis, csúcsukra állított négyzetek, lefelé vagy le- és felfelé egyaránt kis nyúlvánnyal bővítve, illetve kettőspont, alul kis nyúlvánnyal. A betűhiányt a szöveg fölött vésett, ívelt oldalú paralelogramma jelzi.

A szöveg feloldása: „Deus miseratur anime ... et olym waywode ... [quarto] decimo anno”.

IRODALOM

COLLECTAE A. P. JAKOSICS: 37. k. 1. lap (jelenlegi őrzési helyét nem ismerjük, korábban a budai ferences kolostor könyvtárában, J.2.16. Közölte DERCSENYI D.: A székesfehérvári királyi bazilika. Bp., 1943. 31. kép); POLGÁR I.: A székesfehérvári vörösmárvány szobortöredék lilioma. Fejér megyei Napló, 1924. II. 17; MÖLLER I. véleménye. uo. 24; MAROSI A.: Múzeumunk fejlődése Uo.

VI. 22; MAROSI A.: Múzeumunk kőtára. Uo. X. 19; MAROSI A.: A múzeum gyarapodása. Székesfehérvári Napló, 1930. I. 26. 3; MAROSI A.: Székesfehérvár művészeti emlékei. Magyar Művészet VI (1930) 409. kép; A múzeumi lépcsőház kövei. Székesfehérvári Szemle I (1931) 7–9. sz. 16; M. A. (Marosi A.): Adatok Székesfehérvár köemlékeihez. Székesfehérvári Szemle II (1932) 49. VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 32–33.; VII/b. kép; DERCSÉNYI D.: A székesfehérvári bazilika kőfaragványai. Emlékkönyv Gerevich Tibor születésének 60-ik évfordulójára. Bp., 1942. 40; DERCSÉNYI 1943 i.m. 58–59.; 102–103., 125. (98. kat. sz.); 31., 89. kép; YBL E.: Niccolò Valori székesfehérvári síremléke. Magyar Művészet XV (1948) 252; FITZ J.: A középkori Székesfehérvár. Székesfehérvár, 1956. 10; FITZ J.: Székesfehérvár. Bp. 1957. 46; FITZ J.: A székesfehérvári középkori bazilika. Székesfehérvár, 1958². 23; FITZ J.–CSÁSZÁR L.–PAPP I.: Székesfehérvár. Bp., 1966. 14; KRALOVÁNSZKY A.: A székesfehérvári középkori bazilika. Székesfehérvár, 1966. 12; GEREVICH, L.: The Art of Buda and Pest in the Middle Ages. Bp., 1971. 94; GEREVICH L.: Budapest művészete a későbbi középkorban a mohácsi vészig. Budapest története II. Bp., 1973. 281; LŐVEI P.: A székesfehérvári Anjou-sírkápolna művészettörténeti helye. Művészet I. Lajos király korában 1352–1382. Székesfehérvár, 1982. 183., 202.

A székesfehérvári és a budai, egyaránt páncélos alakot ábrázoló és Stibor-címeres sírkő csak az idősebb és fiatalabb Stiborici Stibor, apa és fia síremléke lehet, mert a család harmadik, Magyarországon elhunyt tagja egyházi személy, egri püspök volt. Az egyik fehérvári töredéken az évszám végződése (*decimo*) bizonyítja, hogy az idősebb Stibornak állított emléket, és a budai darab valóban az ifjabbé, ahogy ezt már korábban is vélték, a faragványnak az 1430 körüli időkre valló stílusa és az ábrázolt férfialak viszonylag fiatal kor alapján.⁷

Stiborici (I) Stibor: Zsigmond lengyel származású kegyence, később uralmának egyik oszlopa, pozsonyi ispán (1389–1402), erdélyi vajda (1395–1401, 1409–1414), 1404-től a „Vág folyó ura” címmel az északnyugati határvidék kormányzója. A Sárkányrend alapító tagja (1408). 1414-ben halt meg, kevéssel előtte Vágújhelyen (Nyitra m., ma Nové Mesto nad Váhom, Csehszlovákia) társas káptalant alapított.⁸

JEGYZETEK

1. DERCSÉNYI 1943 i.m. 31. kép.
2. Az akkori Nádor, jelenleg Március 15. utca és a Várkapu u. sarkán.
3. A rajzon látható negyedik töredék minden bizonnyal egyezik azzal, a törzstöredékekkel együtt előkerült faragvánnyal, amely egy, számárhátíves fülkék alatt alakokkal díszített szarkofágoldalal részlete (Itsz. 5863/a), vö.: DERCSÉNYI 1943 i.m. 125 (100 kat. sz.); 31. kép. Művészet I. Lajos ... i.m. 202–203. (109. kat. sz.).
4. A gázcsőfektetés földmunkái során hét darabra törött sírkőrészletet a törmelékhalomból bányásztatta elő Körösi Jenő székesfehérvári lakos, majd pontosan összeillesztve házának kapualjában helyezte el. A sírkőtöredékre egy, az István király Múzeum Adattárában őrzött fényképen keresztül, Kovács Péter hívta fel a figyelmünket.
5. A szakirodalomban a törzstöredéknek a budai Stibor sírkővel való szoros stílusbeli rokonsága alapján a továbbra is megalapozottnak tűnő 1430 körüli datálás szerepelt. Ez alapján hozták kapcsolatba két, a források szerint a székesfehérvári bazilikában eltemetett főúrral, Ozorai Pipóval (+1426) és Rozgonyi Istvánnal (+1439/40). Ezek a feltevések az újabb darab előkerültével tehát megdőltek.
6. A Stibor-címerhez 1. Stibor 1389. évi pecsétjét: NYÁRY A.: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886. 57.; IV/34. kép.
7. A meghatározás ugyan helyes volt, de a székesfehérvári fedőlap azonos stílusa és feltételezhetően egyidejű keletkezése azt tükrözi, hogy a helyes következtetést valójában egy legalábbis bizonytalan érvel támasztották alá. Ez felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy a sírkövek készítése ideje és az elhalálózás időpontja között jelentős eltérések is lehetnek.
8. WENCZEL G.: Stibor vajda. Bp., 1874. (Értekezések a történeti tudományok köréből. 4. k. 2. sz.); ENGEL P.: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp. 1977. 34., 50; REVICZKY B.: A Boldogságos Szűzről címzett vágújhelyi prépostság története. Trencsén, 1897.

Stiborici (II) Stibor (+1434) sírköve (8. kép)

A sírlapot 1907-ben, a budai Nagyboldogasszony templom környezetének rendezése közben találták, valószínűleg a templomból származik. Jelenleg a Budapesti Történeti Múzeum (Itsz. 139) az állandó kiállításán mutatja be. A sírlap rongált, felső harmadánál keresztbe törött, 2 nagyobb és 2 kisebb darabra. Bal felső harmadánál nagyobb, jobb szegélyének közepén kisebb rész hiányzik.

anyaga: vörösmárvány
 hossza: 218 cm
 szélessége: 108 cm
 vastagsága: 19 cm

Csupán az egyik hosszanti oldalon (a jobbon) található kiugró, sík felületű keretelés, amely alul túlnyúlik a sírkő peremén.¹ A keret részsüvel, homorlattal és újabb részsüvel kapcsolódik a kőlap alapsíkjához.

A mezőben a háttér síkjából erősen kiemelkedő, teljes páncélzatban és fegyverzetben ábrázolt férfialak, lábait balra néző, fekvő oroslánon nyugtatja. Hajadonfőtt ábrázolt, bajszos fejét hosszú, csígság haj kereteli. Feje mellett, jobboldalt fekvő címerpajzs, a család két, egymástól elforduló félholdat, és a címerfőben kiszélesedő szárvégződésű, egyenlőszárú keresztet hordozó címerével.

A fej bal oldalán a címerhez tartozó, balra (lefelé) néző, csőrös sisak. A sisakdízsz félholdpárból kinövő sárkánynyak és fej, tátott, fogazott szájából lángnyelv csap ki.² A figura vállai körül a háttérbe laposan bemélyített alapon enyhén kiemelkedő, indás sisaktakaró foszlányai. A férfialak bal kezével kardját, és az előbbivel megegyező ábrájú pajzsát tartja, jobb kezét a profilált keret mellé fektetett kopja rúdján nyugtatja. Jobb oldalán a derekán átvetett, díszes övön kardjának hüvelye függ. A bal vállon a Sárkányrend jelvénye, a farkát nyaka köré tekerő sárkány.

A sírkövön mindenekelőtt a páncélzat és fegyverzet hű ábrázolása, illetve ornamentális díszük ötvösművekre emlékeztető, aprólékos megjelenítése érdemel figyelmet (a sodronyong fonata, a kardszíj és hüvely finom kidolgozása). A figura arca portrészzerű vonásokat tükröz, a halotti maszkra emlékeztető, csukott szemek ellenére is. Az arckialakítás ellentéte a jóval merevebb, a térbe kevésbé szervesen illeszkedő testábrázolás és a sematikusban mintázott hajzat kialakítása.

A faragvány hazai rokonai közé tartozik Stiborici (I) Stibor Székesfehérvártól azonosított sírköve (l. fenn), a Budapesti Történeti Múzeum egy női fejcs töredéke (Itsz. 601) és egy angyalt ábrázoló darabja³, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum egy Stibor címeres faragványa (l. alább). Közeli kapcsolat tételezhető fel a sisaktakarók hasonló formái alapján egy karéjos keretelésű címerpajzs és takaró részleteit ábrázoló, közöletlen leletegyüttessel (Magyar Nemzeti Múzeum Itsz. 70.81–82, 107, 128–130, 132, 134–135, 150, 152, 154. c. – kb. 30 darab), valamint ennek párdarabjával, amely az egykori budai domonkos kolostorból származik (Budapesti Történeti Múzeum Itsz. 77.2.26).⁴

IRODALOM

A Műemlékek Országos Bizottságának működése az 1903–1912. években. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) III. Bp., 1913. 257; KIESZKOWSKI, J.: Nagrobek Jana Šcibora v Budzie (Kny. a Histori Sztuki v Polsce IX.-ből). Kraków, 1913; HORVÁTH H.: A Fővárosi Múzeum köemléktárának leíró lajstroma. Bp., 1932. 21., 139. sz.; HORVÁTH H.: A székesfővárosi múzeum középkori lapidáriuma a Halászbástyán. Magyar Művészet VIII (1932) 114–115., kép., 123. (Különnyomata Buda a középkorban címmel, 26–27., 31., 35. kép); M.A. (Marosi A.): Adatok Székesfehérvár kőemlékeihez. Székesfehérvári Szemle II (1932) 49; GENTHON I.–NYILAS-KOLB J.: Budapesti képeskönyv. Bp., é.n. (1933) 44., 35. kép; HEKLER, A.: Budapest als Kunststadt. Bp. 1933. 15; HEKLER, A.: Ungarische Kunstgeschichte. Berlin, 1937. 55; HORVÁTH H.: Zsigmond király és kora. Bp., 1937. 55., 155., 4. kép; SZMRECSÁNYI M.: Eger művészetéről. Bp., 1937. 19–20; HORVÁTH H.: Budapest művészeti emlékei. Bp., 1938. 26., 31., 32., 75., XLVI. tábla; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 32., 39., 15. tábla; HORVÁTH H.: Középkori budai fejek. Bp., 1941. 20–21., 29., 3^x, XV. tábla; DERCSÉNYI D.: A székesfehérvári bazilika kőfaragványai. Emlékkönyv Gerevich Tibor születésének 60-ik évfordulójára. Bp., 1942. 40; GERŐ L.:

Újabb adatok a várbeli Szent Miklós-templomhoz. Budapest Régiségei XIII (1943) 299; ETHEY GY.–CSEMEGI J.: A Stibor család építkezései. Bp., 1943. (Kny. az Értekezések, beszámolók a műszaki és gazdaságtudományok köréből 1943. I. füzetéből). 11: 2. jegyzet; DERCSÉNYI D.: A székesfehérvári királyi bazilika. Bp., 1943. 102–103; ESTREICHER, K.: Grobowiec Wladislaw Jagielly. Rocznik Krakowski XXXIII. Kraków, 1953. 39–40., 64. kép; HORLER M. stb.: Budapest műemlékei I. Bp., 1955. 122., 468.; 427. kép; CSORBA T.: Könyvismertetés. Művészettörténeti Értesítő IV (1955) 291; F. MIHÁLY I.–LÓCSY E.–HOLL I.: A középkori Buda és Pest. Bp., 1955. 38., kép. 39; GEREVICH L.: A gótika korának művészete. A magyarországi művészet története (főszerk. Fülep L.). Bp., 1956. 188. 1973⁵. 148–149; FITZ J.: A középkori Székesfehérvár. Székesfehérvár, 1956. 10; FITZ J.: Székesfehérvár. Bp., 1957. 46; ENTZ G.: A gyulafehérvári székesegyház. Bp., 1958. 139; ZAKARIÁS G. S.: Budapest (Magyarország művészeti emlékei 3). Bp. 1961. 48; BERTALAN V.–NAGY E.: Buda a középkorban. Bp., 1963. 23.; 10. kép; Fővárosunk ezer éve. Kiállításvezető. Bp., 1968. 17; RADOCSAY, D.: Les principaux monuments funéraires médiévaux conservés à Budapest. Mélanges offerts à Szabolcs de Vajay ... Braga, 1971. 464., 479., Nr. 66; fig. 4; GEREVICH, L.: The Art of Buda and Pest in the Middle Ages. Bp., 1971. 94., 117. LXXIV/188, LXXV/189. kép; GEREVICH L.: Budapest művészete a későbbi középkorban a mohácsi vészig. Budapest története II. Bp., 1973. 281., 97–98. kép; BALOGH J.: Késő renaissance kőfaragóműhelyek I. Ars Hungarica II (1974) 34; ZOLNAY L.: Halál, temetés, tor a régi Pest-Budán. Budapest XIII (1975) 7. sz. 43. kép; MAROSI, E.: Verläufige kunsthistorische Bemerkungen zum Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. Acta Historiae Artium XXII (1976) 362., 36. kép; MAROSI, E.: Die Parler und der schöne Stil 1350–1400. 2. Köln, 1978. 453; MAROSI, E.: Bemerkungen zur Architektur und Bauskulptur der Parlerzeit in Ungarn. Die Parler und der schöne Stil 1350–1400. 4. Köln, 1980. 138; DERCSÉNYI D.–ZÁDOR A.: Kiss magyar művészettörténet. Bp., 1980. 127. Magyarország történeti kronológiája (főszerk. Benda K.) I. Bp., 1981. 255; Budapest története képekben 1493–1980 (szerk. Berza L.) I. Bp., 1982. 292; LŐVEI P.: A székesfehérvári Anjou-sírkápolna művészettörténeti helye. Művészet I. Lajos király korában 1342–1382. Székesfehérvár, 1982. 183.

Stiborici (II) Stibor: a fentebbi (I) Stibor fia, a „Vág folyó ura” (1414–21), majd „kapitánya” (1428), Zsigmond vezére a husziták elleni harcokban. 1434-ben halt meg. (A művészettörténeti szakirodalomban a sírkő előkerülése pillanatától olvasható neve – Stibor János – és hivatala – főkamrás – ma már kinyomozhatatlan tévedésen alapszik.)⁵

JEGYZETEK

1. Ennek a szokatlan megoldásnak és a figura két sorban elrendezett, csigából kialakított hajzatával egyező motívumú női fejes töredéknek (Budapesti Történeti Múzeum ltsz. 601) az alapján feltételezte Lócsy Erzsébet, hogy férj és feleség kettős síremlékének egyik felét képezi ez a férfialakos faragvány (GEREVICH 1973 i.m. 281). Ez magyarázatul szolgálna arra is, hogy a figura fejénél miért találkozzunk a szokatlan, balra néző sisakkal és sisakdíszsel, hiszen egy ilyen kettős síremlék esetén a férj és a feleség címere egymással szembefordul. A két síremléknek a stíluson túlmenő kapcsolata mégsem valószínű, mert a női fejes töredék a Nagyboldogasszony-templomtól meglehetősen messze, a Várhegy déli felén, a volt honvédfőparancsnokság (Honvédelmi Minisztérium) építéskor került elő, és talán a Szent Zsigmond-kápolnából származott (előkerülésére VARJU E.: A Nemzeti Múzeum újra elrendezett régiségtára. Magyar Művészet I. /1925/ 261., 262. kép.).
2. A címer és a sisakdísz analógiája egy, Beckó (Trencsén m., ma Beckov, Csehszlovákia) várából származó timpanonon látható: ETHEY–CSEMEGI i.m. 2. kép. CSEMEGI J.: A budavári főtemplom középkori építéstörténete. Bp., 1955. 27. kép.
3. HORLER i.m. 422., 423. kép.
4. H. GYŰRKY, K.: Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda. Bp., 1981. 160/2. kép.
5. WENZEL G.: Stibor vajda. Bp. 1874. (Értekezések a történeti tudományok köréből. 4. k. 2. sz.); ENGEL P.: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp., 1977. 34., 50.

Stibor-címer töredéke

A Magyar Nemzeti Múzeum kőraktárában található egy kisebb méretű kőfaragvány (ltsz. 70.84.c), a Stibor-címer részleteivel.

anyaga: vörösmárvány
hossza: 37 cm
szélessége: 40 cm
vastagsága: 13 cm

A körös-körül törésfületet mutató töredéken dombormívű faragás látható: a Stiborok két, növekvő és fogyó holdsarló között a pajzsfő közepén keresztet ábrázoló címerpajzsának jobb felső sarka, a bal felső sarkon eredetileg meglévő, jobbra néző sisak nyakvértjének aljával, körülötte a takaró részleteivel. A sisak elhelyezkedéséből következik, hogy a pajzs jobbra dőlt.

A faragvány lelőhelye ismeretlen. Minden bizonnyal síremlékhez tartozott. Ábrája nem egyezik azzal a pajzsral, amelyet egy 18. század végi rajz alapján a székesfehérvári Stibor-síremlék páncélos figurája bal kezével tartott. A töredék előkerülési helye ennek ellenére lehet Székesfehérvár, hiszen onnan számos kőfaragvány jutott a 19. század folyamán a Nemzeti Múzeumba. Stibor vajda fehérvári síremléke bizonyosan szarkofág volt, így annak oldallapján is helyet kaphatott a címer. Mégis valószínűbbnek látszik, hogy a számos, nem kellően dokumentált, régi budai ásatás vagy építkezés hozta a darabot napvilágra, és az ifjabb Stibor, esetleg valamelyik családtagja feltehetően ugyancsak bonyolult felépítésű síremlékéhez tartozott. A család harmadik, Magyarországon szereplő, az egri püspöki széket bíró tagja nem jöhet ebből a szempontból számításba, a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe Egerből ugyanis nem kerültek faragványok.

Közöletlen.

Perényi Imre titkos kancellár (+1418) sírköve (9. kép)

A sírkő egy nagyobb és egy kisebb töredéke 1969-ben került elő a nyárádi pálos kolostor romjai közül.¹ Azóta beszállították a miskolci Herman Ottó Múzeumba. A kőlap fej felőli felét találták meg, a jobb felső sarok nélkül, valamint egy kisebb kerettöredéket.

anyaga: vörösmárvány
betűtípus: minuscula

A sírkő homorlattal mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás. Az enyhén jobbra dőlő címerpajzsának csak a felső vége látható ma is, a Perényiek címerábrájának, a szárnyas fejnek a tollvégződéseivel. A pajzson jobbra néző, takaróval lefedett, csőrös sisak. A takaró foszlányai a sisak előtt és mögött húzódnak. A sisakdíszben a címerábra ismétlődött, madárlábon álló, jobbra néző, szárnyas férfifej, a gyűrűs szakáll, a tollas szárny alsó fele. és egy lófarokszerű, hátranyúló motívum maradt meg.

A kereten széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható kőirat, amely valószínűleg a jobb felső sarokban kezdődött:

a nagyobb darabon: *m · ccc̄c̄ · | xviiī · inuigilia · fe*, a jobb oldali néhány betűből egy *a* vehető ki biztosan; a kisebb darabon: *rius · ill*

A szóelválasztó jelek kis, ívelt oldalú, csúcsukra állított négyzetek, alul és felül hosszú, vékony nyúlvánnyal. A számok végződéseit a szöveg fölött kis, vésett *o* betűk jelölik.

A feliratrészlet feloldása: „[Anno domini] M CCC^o XVIII° in vigilia fe[sti ... cancella]rius ill[ustris ...]p”.

IRODALOM

FELD I. – CABELLO, J.: A füzéri vár. Miskolc, 1980. 35, 36, 41; 15. kép.

CSERGHEŐ, G.–CSOMA, J.: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp., 1890. 36–39., képpel; LIND, K.: Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale ... Wien, 1892. 38.; XIX/7. kép. D-i.: A „Lind, K.: Sammlung ...” c. könyv ismertetése. Archaeologiai Értesítő U.f. XII (1892) 438; BÁRCZAY G.: Családi címerek. Archaeologiai Értesítő U.f. XIII (1893) 435; MYSKOVSZKY V.: Néhány felsővidéki műemlék. Archaeologiai Értesítő XXI (1901) 398–399; KISS I.: A rudabányai ev. ref. templom címeres emlékei. Turul XXIII (1905) 101–103., képpel; GERECZE P.: A MOB rajztárának jegyzéke. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) I. Bp., 1905. 237; GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 247; KIESZKOWSKI, J.: Nagrobek Jana Ścibora w Budzie (Kny. a Historii Sztuki w Polsce IX.-ből). Kraków, 1913. 7. 2. jegyzet; HORVÁTH H.: A székesfővárosi múzeum középkori lapidariuma a Halászbástyán. Magyar Művészet VIII (1932) 115. (Különnyomata Buda a középkorban címmel, 27); HORVÁTH H.: Zsigmond király és kora. Bp., 1937. 156; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 30., 32., 41. A rudabányai ref. templom. Technika XXIII (1942) 221; GENTHON I.: Magyarország műemlékei. Bp., 1951., 169; GEREVICH L.: A gótika korának művészete. A magyarországi művészet története (főszerk. Fülep L.) Bp., 1956. 188. 1973⁵. 149; ROZVANYINÉ TOMBOR I.: Rudabánya műemlékei. Rudabánya ércbányászata. Bp., 1957. 59–61; GENTHON I.: Magyarország művészeti emlékei 2. Bp., 1961. 243; GEREVICH, L.: The Art of Buda and Pest in the Middle Ages. Bp., 1971. 94; GEREVICH L.: Budapest művészete a későbbi középkorban a mohácsi vészig. Budapest története II. Bp., 1973. 281. Magyarország műemlékjegyzéke. Bp. 1976. 231; PÁMER N.: Rudabánya középkori temploma. Műemlékvédelem XXIV (1980) 202., 209.; FELD I.–CABELLO, J.: A füzéri vár. Miskolc, 1980. 35., 36., 41., 16. kép.

Perényi István: a fentebbi Imre ifjabbik fia, asztalnokmester (1431–37). Sírköve bizonyára a nyárádi pálos kolostorból került a szomszédos Rudabányára.¹

JEGYZET

1. FÜGEDI E.: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. Bp., 1970. 120. A kolostorra l. fentebb, a Perényi Imrénél írottakat.

Perényi János tárnokmester (+1458) sírköve (11. kép)

A sírkő jelenleg a terebesi (Töketerebes, Zemplén m., ma Trebišov, Csehszlovákia) r. k. templom belsejében, az északi szentélyfalba falazva áll.

anyaga: vörösmárvány
 hossza: 234,5 cm
 szélessége: 122 + kb. 3 cm levakolva
 keretszélesség: 13,5 cm
 betűméret: 7,5/9, illetve 5/6 cm
 betűtípus: minuscula, 11 db nagy kezdőbetűvel

A homorlattal mélyülő mezőben dombormívű ábrázolás. A mező alsó részében jobbra dőlő címerpajzs, benne a Perényiek ötágú, liliomos koronából kinövő, jobbra néző, karmos madárlábú sasszárnyakból kitekintő, szakállas férfiprofilja látható, hátranyúló hajfonattal. A címerpajzs bal felső sarkán takaróval leborított, jobbra néző csőrös sisak. A sisakdíszben nagyobb méretben a címerábra ismétlődik. Felette, nagyobbbrészt már a keretben, sugárkoszorúban IHS (Krisztus-) monogram, Sienai Bernardin illetve az obszerváns ferencesek jelvénye. A sisak előtt jobb oldalon a nyakát farkával körültekerő sárkány, sugárkoszorú övezte, a keretbe nyúló görögkereszttel: a Sárkányrend jelvénye. A sisakdísz mögött, baloldalt nagyobb, 8-as alakban tekeredő, üres szalag előtt kétfülű kanna három szál virággal, feltehetően az aragóniai kannarend jelvénye. A szalag felső hajlatában kisebb írásszalag, rajta mélyített sávban domborúan faragott felirat: *maia · ora · pnoʹ* („Maria ora pro nobis”). A pajzsot magát „S” tagokból kialakított lánc veszi körül, a ciprusi rend (?) jelvényével: háromkaréjón

függő, szabdalt szegélyű, kis négyzetes lapocska, közepén drágakövel. A rendelkezésre álló szabad felületet a sisaktakaró foszlányai teljesen kitöltik.

A kereten 7,5 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban András-keresztrel kezdődő körirat. A jobb hosszoldal első felén a szöveg két, 5–5 cm széles, egymás alatti sávban fut, majd egy rövid szakaszon visszatér a nagyobb betűkből álló felirat, az oldal végén ismét két egymás alatti sor olvasható:

x Hec · est · sepultura · magnifici · dñi · | Johnis · filii · emerici · de · peren · Illustrissimi · pncipis · dni · Sigismudi | dei · gřā · Rōhōrꝥ · Impatoris · hungarieꝥ · et · | boheie · xc · Regis · dapiferor· · ac · Serenissimi · pncipis · dni · alberti · eadē · gřā · Rōhōr· ac · hūgaie · regi · tauarnicor· · regalū · mǵri · | anno · dñi · M^o · cccc^o · | · l · viii · obi | 7 · die · Jōꝥ · ba

A szavakat csúcsokra állított kis négyzetek választják el egymástól. A rövidítéseket a szavak fölött kis, vésett paralelogrammával, két helyen 2–2 betű fölött egy-egy ponttal, a szó végén az *um* végződést ꝥ jellel, illetve kettősponttal, az *ue* végződést ʌ jellel, a *nis* végződést ʋ jellel, a számok végződését fölöttük kis, vésett *o* betűkkel jelölték. A kőlap peremére ráfutó festés miatt több helyen a feltételezhető rövidítésjel nem látható. A szövegben viszonylag sok nagy kezdőbetű található.

A szöveg feloldása: „Hec est sepultura magnifici domini Johannis filii Emerici de Peren illustrissimi principis domini Sigismundi dei gratia Romanorum imperatoris Hungarieque et Bohemie etc. regis dapiferorum ac serenissimi principis domini Alberti eadem gratia Romanorum ac Hungarie regis tavarnicorum regalium magistri. Anno domini M^o CCCC^o L VIII obiit in die Johannis baptiste”.

IRODALOM

NAGY I.: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal IX. Pest, 1862. 232; CSOMA J.—CSERGHEŐ G.: A Perényiek középkori síremlékei. Archaeologiai Értesítő U.f. VIII (1888) 296–300., képpel; CSERGHEŐ, G.: Wappenbuch des Adels von Ungarn ... 3 (J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch) Nürnberg, 1889–1890. 492; CSERGHEŐ, G.—CSOMA, J.: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp., 1890. 36–46., képpel; LIND, K.: Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale ... Wien, 1892. 102–103.: LI/2. kép. D-i.: A „Lind, K.: Sammlung ...” c. könyv ismertetése. Archaeologiai Értesítő U.f. XII (1892) 438; BÁRCZAY G.: Családi címerek. Archaeologiai Értesítő U.f. XIII (1893) 435; MYSKOVŠKY V.: Néhány felsővidéki műemlék. Archaeologiai Értesítő XXI (1901) 339; GERECZE P.: A MOB rajztárának jegyzéke. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) I. Bp., 1905. 438; GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp. 1906. 1061; KIESZKOWSKI, J.: Nagrobek Jana Ścibora w Budzie (Kny. a Histori Sztuki IX.-ből). Kraków, 1913. 7: 2. jegyzet; BARANYAI B.: Zsigmond király ún. Sárkány-rendje I. Századok 59–60 (1925–26) 590–591; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 41; Súpis pamiatok na Slovensku III. Bratislava, 1969. 298; Pamiatky – hnutel'né – Východoslovenského Kraja v štátnych zoznamoch. Prešov, 1969. 445; BALOGH J.: Késő renaissance kőfartagó műhelyek I. Ars Hungarica II (1974) 34.; 1. kép; Documenta artis paulinorum 3. Bp. 1978. 2. Pamiatky na Slovensku (Súpis ... IV) Bratislava, 1978. 73., 74; FELD I.—CABELLO, J.: A füzéri vár. Miskolc, 1980. 41.; GERVERS-MOLNÁR V.: Sárospataki síremlékek. Művészettörténeti Füzetek 14. Bp., 1983. 21., 42. kép.

Perényi János: a fentebbi Imre idősebbik fia, István bátyja, asztalnokmester (1431–37), majd tárnokmester (1438–40, 1445–58). Terebes, ahol sírköve fennmaradt, várával együtt 1387 óta volt a család birtokában.¹

JEGYZET

1. FÜGEDI E.: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. Bp., 1970. 107., 120.

Losonci Bánfi László (+1419 és 1423 között) sírköve (12. kép)

A sírkő két töredéke Nagyfaluban (Kraszna m., ma Nuşfalău, Románia) került elő, az egyik a kocsmabejáratú lépcsőéül szolgált, a másikat pedig a falu közelében állott és elpusztult pálos kolostor környékén találták. Rómer 1878-ban a két darabot már Szilágysomlyón (Şimleul Silvaniei) látta.¹ 1982-ben nem sikerült nyomukra bukkanni. A leírások, Rómer vázlatai és a közölt két kisméretű fénykép alapján azonban a töredékek kielégítő módon leírhatók.

A felirat és a sírkőábra kapcsolatából világos (az egyik rész felirata *loson* részlettel végződik, a másiké *ch* betűvel kezdődik), hogy a két darab illeszkedett, és a sírkő bal oldalának nagyobb felét képezték, a bal alsó sarokkal együtt.

anyaga: vörösmárvány
betűtípus: minuscule

A sírkő enyhén mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás volt. A jobbra dőlő címerpajzsban kilencsugaras, kerek forma (nap?) alkotta a címerábrát. A felső töredék a pajzs fölé helyezett sisak és sisaktakaró hátsó részét őrizte meg. A sisakdíszben az ágaskodó, jobbra lépő, szárnyas griff háta, egyik hátsó lába, négyágú farka és szárnyának alja maradt meg.

A sírkő keretén mélyített, széles sávban domborúan faragott, belülről olvasható körirat:

yonisi · banide · losonch · qui · obiit ... / ... · ante · ...

A szavak közti elválasztójelek részben alul-felül hosszú nyúlvánnyal ellátott, csúcsukra állított négyzetek, részben kis pontok.

A szöveg feloldása: „[D]yonisi bani de Losonch qui obiit ... ante ...”.

IRODALOM

RÓMER F.: Magyar régészeti krónika. Archaeologiai Közlemények V (1865) 68–69. RÓMER jegyzőkönyvek 40 (1878) OMF Könyvtár. 42–44., két rajzzal; BUNYITAY V.: Szilágy-megye középkori műemlékei. Bp., 1887. 26–27; PETRI M.: Szilágy vármegye monographiája I. 1901. 622., két fényképpel a 620. és 621. oldalon; GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 850; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 31, 68.

Losonci Bánfi László: a Tomaj nemzetségből, Dénes horvát bán (+1392/93) fia, a losonci Bánffy család őse, 1403-ban részt vett a Zsigmond elleni bárói felkelésben. A valkói várához tartozó Nagyfalun 1417-ben pálos kolostort alapított, nem sokkal később (1419 és 1423 között) halt meg.²

JEGYZETEK

1. A darabokat a megyeháza építésében, majd az igazságügyi épület őrszobájának falában helyezték el.
2. IVÁNYI B.: A Losonci Bánffy család története. Bp., 1941. Halálára még 1423; ZIMMERMANN, F. stb.: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen 1–6. Hermannstadt etc. 1892–1981. IV. 182. A kolostorra Documenta artis Paulinorum 2. Bp., 1976. 1–2; alapítási dátumára még LUKCSICS P.: XV. századi pápák oklevelei I. Bp., 1931. 2. és 140. sz.

Bazini (I) György (+1426) sírköve

A sírkő a bazini (Bösing, Pozsony m., ma Pezinok, Csehszlovákia) r. k. templomának délkeleti kápolnájában, az északi falban található. Lejárt, lekoptatott felületéből következően eredetileg a templom padlójában lehetett.

anyaga: vörösmárvány
hossza: 186 cm

szélessége: 103,5 cm
keretszélesség: 20 cm
betűméret: 12,5 cm
betűtípus: minuscule

Az ívelt szegélyű keretnél mélyebb mezőben dombormívű ábrázolás látható. Jobbra dőlő, kerek talpú címerpajzsban hatágú csillag. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző, csőrös sisak, két oldalán csigás, indaszerű takaróval. A sisakdíszben a pajzs hatágú csillaga ismétlődik, a felső ág végére forgót helyeztek.

A kereten 12,5 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb alsó sarokban kezdődő körirat:

anno dni m cccc xxvi obiit | georgi? comes | inposing feia quarta ante dorothe ruig

A szavakat üres szóközök választják el. Az *us* végződést *?* jellel rövidítették. A *uirg* helyett olvasható *ruig* a talán sablon segítségével faragott betűk felcserélésével keletkezhetett.

A szöveg feloldása: „Anno domini M CCCC XXVI obiit Georgius comes in Posing feria quarta ante Dorothee virginis”.¹

IRODALOM

STEINDL I. 1877. évi régészeti kirándulása ... Kézirat. OMF Könyvtár, MOB 1880/13. sz. irat. 6; CONCILIA E.: Hazai sírköfeliratok. Történelmi Tár, 1884. 579; GERECEZ P.: Szobrászati emlékek Magyarországon. Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ... V. (szerk. Matlekovits S.). Bp., 1898. 482. Súpis pamiatok na Slovensku II. Bratislava, 1968. 466; ENGEL P.–LŐVEI P.–VARGA L.: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről. Művészettörténeti Értesítő XXX (1981) 257–259.; 3. kép.

JEGYZET

1. Személyére ENGEL–LŐVEI–VARGA i.m. 258–259. A család más tagjainak is fennmaradt a sírköve: (II) György, (+1467), Pozsonyszentgyörgy (VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 45; 26. tábla); (II) György fia, Zsigmond első felesége, Kunigunda (+1461), Máriavölgy (ENGEL P.–LŐVEI P.–VARGA L.: Gótikus sírkövek Máriavölgyről és Segedről. Művészettörténeti Értesítő XXX /1981/ 142.; 2. kép).

Hédervári Katalin (+1426) sírköve (13–14. kép)

A sírkő Visegrádon került elő, kettétörve. A láb felőli rész 1864-ben egy lakóház ajtaja előtt feküdt, felülete ezért erősen kopott, lejárt.¹ 1866-ban ajándékként jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (ltsz. 60.272.c).² A fej felőli oldal a községházáról került a visegrádi Mátyás király Múzeumba. A két darab anyaga, szélességi és vastagsági méretei, keretszélessége azonosak, törésvonaluk hasonló, az ábrák kiegészítik egymást. Összetartozásuk kétségtelen.

anyaga: konglomerátumos vulkáni kőzet
hossza: a fej felőli darabé 75 cm, a láb felőlié 73 cm, együtt kb. 147–148 cm
szélessége: 79 cm
vastagsága: 16 cm
keretszélesség: 10,5 cm, alul 20 cm
betűméret: 7,5/8,5 cm
betűtípus: minuscule

A kiugró pálcataggal keretelt mezőben dombormívű ábrázolás: a Héderváriak jobbra dőlő, ötször hasított címerpajzsa³ fölött jobbra néző, csőrös sisak takaróval, amelynek végei a sisak előtt és mögött felhajlanak. A sisakon háromágú, liliomos koronából jobb profilban ábrázolt sasszárny nő ki.

A kereten vésett, belülről olvasható körirat, kezdési helye bizonytalan. A jobb felső saroktól kezdődően leírva:

...nno dni m cccc / xxvi hic iacet ... / ... / ... caharia so laurenc ...

A szöveg feloldása: „Anno domini M CCCC XXVI. Hic iacet ... Catharina soror Laurentii”.⁴

IRODALOM

RÓMER jegyzőkönyvek 13 (1863–1864) OMF Könyvtár. 125., rajzzal; RÓMER F.: Magyar régészeti krónika. Archaeologiai Közlemények VI (1866) 185; GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 642; GENTHON I.: Magyarország műemlékei. Bp., 1951. 368. Pest megye műemlékei (szerk. Dercsényi D.) II. Bp., 1958. 450.

Hédervári Katalin: a Héder nemzetségből, Miklós királynéi ajtonállómester (+1412) leánya, Lőrinc későbbi nádor (+1447) nővére, az osztrák Wolfurt Ulriknak, Vöröskő (Pozsony m., ma Červený Kameň, Csehszlovákia) urának (+1416/17) özvegye.⁵

JEGYZETEK

1. Scheily János házában a könyvhaajtó előtt feküdt.
2. A követ Lichtenstein főügyész vásárolta meg és ajándékozta a múzeumnak. 1960-ban a faragványt (újra) leltározták, ismeretlen lelőhellyel.
3. A szabályos Hédervári-címerben három cölöp van (vagyis hatszor hasított): NYÁRY A.: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886. 75; IV/33, V/39–40. kép. CSOMA J.: Magyar nemzeti címerek. Bp. 1904. 90–95.
4. A Hédervári család más tagjának nem maradt fenn síremléke a középkorból, csupán Ipolyi leírásából ismerjük három, valószínűleg a lébényi templom restaurálása során eltüntetett sírköveket. A leírás szerint a sírlapok a magyarországi emléktanyagban egyedülálló ikonográfiai ábrázolást hordoztak: IPOLYI A.: A középkori szobrászat Magyarországon (Kny. a Magy. Akad. Évkönyve X. kötetének XIII. darabjából). Pest, 1863. 61–62., 64–65.
5. ZÁVODSZKY L.: A Hédervári család oklevéltára 2. Bp., 1922. XXI.

Nánai Kompolti László pohárnokmester (+1428) sírköve (15–16. kép)

A sírlap a kishánai vár templomának szentélyében, egy 2 m mély, kőperemű sírgödör fedőlapja volt. Négy darabja került 1940-ben elő¹: a sírkő fej felőli fele, amelynek bal alsó sarkához egy kis körirattal egy szöveg alapján illeszkedett, és a láb felőli vége, két darabra törve. A lap közepét nem találták meg. A jobb alsó sarkot alkotó töredék az 1962–66-os ásatás során ismét előkerült (jelenleg a vártemplomban, eredeti helyén látható, kiegészítve), a többi rész elveszett. A kőlap így csak az Országos Műemléki Felügyelőség Fotótárának néhány felvétele és Lux Géza felmérési rajza alapján ítéltető meg.

anyaga: durva mészkő (?)

hossza: a fej felőli részé kb. 112,5 cm, a láb felőlié kb. 67 cm. A rajzi rekonstrukció szerint az eredeti hossza kb. 198 cm, a hiányzó ábrából valamivel nagyobb, kb. 215 cm-es hosszra következtethetünk.

szélessége: kb. 109 cm

vastagsága: 27,5 cm (a megmaradt töredék alapján; ennek méretei egyébként 53x67 cm)

keretszélesség: 22 cm

betűméret: 13 cm

betűtípus: minuscule

A sírkő részsíval mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás. A Sárkányrenddel övezett címerpajzs-

ból semmi nem maradt meg, csak a sárkány tuskés páncéljának hátulsó vége, az ízelt fark kezdetével. A pajzs fölött eredetileg elhelyezkedő sisakra csak a felhajló, háromkaréjos levelekből álló sisaktakaró utal. A sisak fölött ötágú, liliomos koronából kinövő, széttárt szárnyú, jobbra néző sas alkotja a sisakdíszet.

A mező négy sarkának közelében egy-egy, nagyjából négyzetes, mintegy 4x4 cm nyílású befúrás volt, az egyik régi fénykép tanúsága szerint ezek a kőlap teljes vastagságát keresztülfúrták. Bizonyára a kőlap felemelésére szolgáló vaskarikák helyei voltak.

A kereten 13 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

+ *hic iacet magnificus | ladisla? kompolth de nana ... m̄gr fili? | comitis stefani kompolth de | gene
aba ... ni m̄ cccc xx octavo*

A jobb felső sarokban görögkereszt, széthajló szárvégződésekkel. A szavak között nincsenek elválasztójelek, csak kicsiny szóköz. A *hic* szó *h*-jának szára orrtagos díszítésű. A betűkihagyást a szóveg fölött, vésett paralelogrammákkal, a számok *o* végződését ugyanott, kis, vésett *o* betűkkel jelölték, az *us* végződést ? jelzi.

A szöveg feloldása, a hiányzó részek kiegészítésével: „Hic iacet magnificus Ladislaus Kompolth de Nana pincernarum regalum magister filius comitis Stefani Kompolth de genere Aba. Anno domini M^o CCCC^o XX° octavo”.

IRODALOM

OMF Fotótár, 8878, 8879, 60920 Itsz. negatívok; CSÁNYI K.–LUX G.: Nána vár romjai. Technika XXII (1941) 81, 83; 7–8. kép; LUX G.: Műemlékek egy főútvonal mentén. Magyar Építőművészet, 1942. 115–166; GENTHON I.: Magyarország műemlékei. Bp., 1951. 288; GENTHON I.: Magyarország művészeti emlékei 2. Bp., 1961. 162; VOIT P. stb.: Heves megye műemlékei I. Bp., 1969. 72; PÁMER N.: A kismánai vár feltárása. Magyar Műemlékvédelem V, 1967–1968. Bp., 1970. 301, 312; 21. jegyzet; SZAKÁL E.: Az Országos Műemléki Felügyelőség kőszobrászati helyreállításai 1967–1968. Uo. 370; GERŐ L.: Váraink műemléki védelméről. Magyar Építőművészet, 1972/2. 42; PÁMER N.: Kismána. Várépítészetünk (szerk. Gerő L.). Bp., 1975. 188.

Kompolti László: az Aba nemzetségből, István országbíró (+1425) második fia, pohárnokmester (1421–28). Valószínűleg a galambóci hadjáraton halt meg.²

JEGYZETEK

1. A szakirodalomban csak három töredék szerepel, de az OMF Fotótárának egyik fotóján (Itsz. 60.920) egy további, kicsiny töredék szerepel, a *nana* szó felső részével.
2. FÜGEDI E.: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. Bp., 1970. 122. Leszármazása FÜGEDI E.: A 15. századi magyar arisztokrácia demográfiai viszonyai. Történeti Statisztikai Évkönyv, 1963–1964. Bp., 1965. 58.

Kompolti Zsuzsanna sírköve (17. kép)

Az öt darabra törött sírkő lelőhelye ismeretlen, már a 19. században a Magyar Nemzeti Múzeumban volt. Jelenleg a földszinten, a fölépcső mellett látható (Itsz. 60.286.c).

anyaga: mészkő
hossza: 159 cm
szélessége: 55 cm
vastagsága: 22 cm, lefelé haladva fokozatosan csökken
keret szélesség: felül 17,5 cm, alul 13 cm, a két hosszoldalon 11,5 cm
betűnagyság: 8/9,5 cm

betűtípus: minuscula

A sírkő keskeny, homorlattel mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás. Alul három bátyafok, a középsőből bordadíszes latinkereszt nő ki. Ennek vízszintes szárai vépeiknél kiszélesednek, míg függőleges szára heraldikus liliomban végződik.

A belülről olvasható, vésett körirat a jobb felső sarokban, egy hármashalomból kinövő latinkezzel kezdődik, és az alsó rövid oldalon, csillagszerű ponttal ér véget:

+ hic · iacet · os | sanna · filā · dñi · ladislai · baronis · decop | olth ·

A szavakat alul-felül, vagy csak alul hosszú nyúlvánnyal bővített, csúcsokra állított négyzet alakú jelek választják el. A rövidítéseket a szöveg fölött elhelyezett, vízszintes vonalak jelzik.

A szöveg feloldása: „Hic iacet Ossanna filia domini Ladislai baronis de Copolth”.

IRODALOM

RÓMER jegyzőkönyvek 4 (1860) OMF Könyvtár. 10; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 28; 4. tábla. Magyar Művelődéstörténet (szerk. Domanovszky S.) I. Bp. é.n. (1939) 413., 629., képpel; KUMOROVITZ L. B.: A magyar címer hármashegye. Turul 56 (1942) 26.

Kompolti Zsuzsanna: a fentebbi László leánya. Sírkövén kívül más adat nem ismeretes róla.

Szécsi Miklós tárnokmester (+1428) sírköve (18. kép)

A sírkő fej felőli része maradt meg, a szentgotthárdi r. k. (volt cisztercita) templom sekrestyefolyosójának falába illesztették utólag. Bizonyára a középkori cisztercita monostor templomából származik;

anyaga: vörösmárvány

hossza: 90 cm

szélessége: 105 cm

keretszélesség: 17 cm

betűméret: 10/12 cm

betűtípus: minuscula, egy nagy kezdőbetűvel.

A homorlattel mélyülő mezőben dombormívű ábrázolás, kitárt szárnyú, szembenéző, két, ötágú liliomos koronával koronázott fejét jobbra és balra fordító sas, minden bizonnyal a sisakdísz.¹ Bal szárnya alatt a sisaktakaró végződése látszik.

A kereten 10 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

Hic · iacet · magnificus · uir | dominus nicolaus ... | .. | ... : xxviii

A *hic* szó *h*-ja nagybetű, szárán gömbdísszel. Két kezdőbetű (*m* és *n*) szára karéjosan szabdalt. A szavak közötti elválasztójelek alul-felül hosszú nyúlvánnyal ellátott, középkön lyukas, ívelt oldalú négyzetek.²

IRODALOM

ZLINSZKYNÉ STERNEGG M.: Gótikus és reneszánsz címeres-kövek a szentgotthárdi plébánia-templomban. Művészettörténeti Értesítő XV (1966) 259–260; 2. kép. VALTER I.: Szentgotthárd története a mohácsi vészig. Szentgotthárd, helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok. Szombathely, 1981. 68; ZLINSZKYNÉ STERNEGG M.: A szentgotthárdi ciszterci apátság története és művészeti emlékei (1183–1878). Uo. 370–372., 373., 376., 4. kép.

Szécsi (IV) Miklós: a Balog nemzetségből, (III) Miklós nádor (+1387) fia, kincstartó (1397), a veszprémi püspökség kormányzója (1403–06), királynéi ajtónállómester (1406–08), tárnokmester (1408–10), Vas megye főispánja (1406–19), a Sárkányrend alapító tagja (1408). Családjá 1391 óta a szentgotthárdi ciszterci apátság kegyura.³

JEGYZETEK

1. A Balog nemzetség, illetve a Szécsiek címerére NYÁRY A.: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886. 71., 219.; CSOMA J.: Magyar nemzetségi címerek. Bp., 1904. 34–36.
2. Szécsi Miklós és Garai Ilona fiának, Szécsi Dénes esztergomi érseknek (+1465) is megmaradt a sírköve: VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 37; 12/b. tábla.
3. REISZIG E.: A felsőlendvai Széchy-család. Turul 56 (1942) 39–41.

Szécsi Miklósné Garai Ilona (+1441) sírköve (19. kép)

A sírkő fej felőli felét, a bal felső sarok híján, Szentgotthárdon, a középkori ciszterci apátság templomának maradványai (ún. „magtártemplom”) között, a szentély északi diadalívpillérjének alapja mellett találták 1972-ben. Feltehetően a szentély négyzetében feltárt kettős téglasír egyikét fedte, a másik a férj, a fentebbi Szécsi Miklós sírja lehetett.

anyaga: vörösmárvány
 hossza: 114 cm
 szélessége: 116 cm
 vastagsága: 18,5 cm
 betűméret: 10 cm
 betűtípus: minuscule, két nagy kezdőbetűvel

A sírkő keretelése a belső mezőtől nem válik el. Csak a lap közepén található faragás: függőleges síkkal hirtelen mélyülő, négyzetes alapformában dombormívű, álló címerpajzs felső része maradt meg. A címerábra: fogas szájában országalmát tartó, drágaköves, liliomos koronájú, pikkelyes testű, többszörösen S alakban hajló kígyó, a Garaiak címerállata.¹

A kereten 10 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

Hic · iac ... / ... ena de Gara · cons ... / ... / ... ris · anno · dñim · xl · p̄m̄
 cccc

A szóközi elválasztójelek között vannak függőlegesen mindkét irányba, vagy csak lefelé megnyújtott, ívelt oldalú, rombuszszerű alakok, és akad egyszerű, kerek pont és kettőspont is. Több szó között üres hely sincs. A *hic* szó *h*-ja és a *Gara* szó *g*-je egészen egyéni, levéldíszes nagybetű, de egy-két más betűnél is találhatók szokatlan díszítmények. A betűkihagyásokat a szöveg fölött vésett, ívelt oldalú, kis paralelogrammákkal, a számok végződését ugyanott kis, vésett *o* betűvel jelölték. Az évszám a kereten nem fért ki, ezért az *m* és az *x* között, alattuk kapott helyet egy 5 cm széles, mélyített sávban a domború *cccc*.

A szöveg feloldása: „Hic iac[et ... El]ena de Gara cons[ors ... martyr?/]ris anno domini M CCCC XL primo”.²

IRODALOM

Régészeti Füzetek I. Ser. 1. No. 26. 1973. 111. Archäologische Forschungen im Jahre 1972. Archaeológiai Értesítő 100 (1973) 276; VALTER I.: Előzetes beszámoló a szentgotthárdi ciszterci monostor ásatásáról. Archaeológiai Értesítő 102 (1975) 91; 10. kép; VALTER I.: Szentgotthárd története a mohácsi vészig. Szentgotthárd, helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok. Szombathely, 1981. 68; 22. kép; ZLINSZKY NÉ STERNEGG M.: A szentgotthárdi ciszterci apátság története és művészeti emlékei (1183–1878). Uo. 373., 376.; 5. kép.

Garai Ilona: a Dorozsma nemzetségből, az idősebb Garai Miklós nádor (+1386) leánya, az ifjabbnak (+1433) nővére, a fentebbi Szécsi Miklósnak a felesége.³

JEGYZETEK

1. A Garai címerhez l. az idősebb Miklós nádor pecsétjét (NYÁRY A.: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886. 57.; V/41. kép), valamint az ifjabb Miklós nádor címereslevelét, 1416-ból (RADOCSAY D.: Gótikus magyar címereslevelek. Művészettörténeti Értesítő VI [1957] 287; NYÁRY i.m. a 238. és 239. közötti tábla).
2. Ismeretes egy másik, Garai-címeres sírkőtöredék is, Budáról, amely valószínűleg a Nagyboldogasszony templom északi oldalához épített, az ifjabbik Garai Miklós nádor által alapított Mindszentskápolnából származik (TÖRÖK GY.–OSGYÁNI V.: Reneszánsz kőfaragványokról. Művészettörténeti Értesítő XXX (1981) 103–104., 109: 37. jegyzet; 18–19. kép. A kápolnára CSEMEGI J.: A budavári főtemplom középkori építéstörténete. Bp., 1955. 102–104).
3. REISZIG E.: A felsőlendvai Széchy-család. Turul 56 (1942) 39; WERTNER M.: A Garaiak. Századok 31 (1897) 916.

Berzevici Hennikfi Péter tárnokmester (+1433) sírköve (20. kép)

Négy darabra törött kőlap, jobb alsó sarka csonka. A berzevicei (Sáros m., ma Brezovica nad Torisou, Csehszlovákia) r. k. plébániatemplom nyugati homlokzati falában, a torony alatt volt, majd a szentély déli falába helyezték.

anyaga: vörösmárvány
hossza: 190 cm
szélessége: 114 cm
keretszélesség: 19 cm
betűméret: 11/14 cm
betűtípus: minuscula

A sírkő homorlattal mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás. A Sárkányrend jelvényével körülfogott, jobbra dőlő címerpajzsban ágaskodó kecske. A pajzs bal felső sarka fölött jobbra néző, csőrös sisak, takaróval. A sisakdísz a takaróból kinövő, ágaskodó, jobbra néző kecske.

A kereten 11 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

*sepultura · magnifici · | uiri · doni · petri · herrici · debrezoui | che · tauarnicor; · r ... | ... m · mgr
etcoitus scepessiens · acsuor;*

A szóközi elválasztójelek kisméretű, csúcsukra állított négyzetek. A *de* szócska két betűjét összevonták. Az *um* végződést közvetlenül a szó utolsó betűjéhez kapcsolódó pontosvessző jelöli.

A szöveg feloldása: „Sepultura magnifici viri domini Petri Herrici de Brezoviche tavarnicorum r[egaliu]m magistri et comitatus Scepepsiensis ac suorum”. Szokatlan a *Scepepsiens* kifejezés a szokásos *Scepusiens* helyett. A *coitus* (=comitatus) helyett *coitis* (=comitis) lenne a helyes.¹

IRODALOM

RÓMER F.: A kis-szebeni Berzeviczy-emlékről. Archaeologiai Értesítő U.f. VII (1887) 360–362; CSERGHEŐ, G.–CSOMA, J.: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp. 1890. 32–36; LIND, K.: Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale ... Wien, 1892. 102–103; LI/1. kép. D-i.: A „Lind, K.: Sammlung ...” c. könyv ismertetése. Archaeologiai Értesítő U.f. XII (1892) 438; CSERGHEŐ, G.: Wappenbuch des Adels von Ungarn ... Suppl. (J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch) Nürnberg, 1894. 21; GERECZE P.: A MOB rajztárának jegyzéke. Magyarországi Műemlékei (szerk. Forster Gy.) I. Bp., 1905. 348; GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarországi Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 699; DIVALD K.:

Magyarország középkori képzőművészete. A művészetek története (szerk. Beóthy Zs.) II. Bp. 1907. 579–580.; 653. kép; WAGNER, V.: Dejiny výtvarného umenia na Slovensku. Trnava, 1930. 69; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 30; GEREVICH L.: A gótika korának művészete. A magyarországi művészet története (főszerk. Fülel L.). Bp., 1956. 188. 1973⁵. 149. Súpis pamiatok na Slovensku I. Bratislava, 1967. 222. Pamiatky – knutelné – Východoslovenského Kraja v štátnych zoznamoch. Prešov, 1969. 222.

Berzevici Hennikfi Péter: délnémet eredetű, a 13. század óta a Szepességen nagybirtokos család sarja, házasság révén 1401-től Dunajec várának ura, 1403-ban a bárói felkelés résztvevője, 1411-től szepesi ispán, 1419-től haláláig (1433) tárnokmester.²

JEGYZETEK

1. Berzevici Péter fiának, György nyitrai püspöknek (+1437/38) is megmaradt a síremléke, a nyitrai (Nyitra m., ma Nitra, Csehszlovákia) székesegyházban: TÓTH S.: 15. századi sírplasztikánk és a Kassai Jakab kérdés. *Ars Hungarica* III (1975) 333; 80. kép. Egy bizonytalan híradásunk van a család egy más tagjának sírkövééről: „Berzeviczei és kakaslovnici Berzeviczy János 14?? sírköve, Nagylomnic” (Szepes m., ma Vel'ká Lomnic, Csehszlovákia); BÁRCZAY G.: Családi címerek. *Archaeologiai Értesítő* U.f. XIII (1893) 435. A név ilyen használata biztosan helytelen!
2. ENGEL P.: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp., 1977. 63.

Frangepán János horvát bán (+1436) sírköve (21–23. kép)

A kőlapnak két darabja ismert: a fej felőli rész 1871 után egy budai házból került a Nemzeti Múzeumba (ltsz. 60.279.c), korábban az akkori pénzügyminisztériumi épület udvarában hevert, más kövekkel együtt¹; a láb felőli vége ismeretlen úton Sárospatakra jutott², jelenleg a plébániatemplomban kiállított sírkövek között szerepel (Rákóczi Múzeum ltsz. 58.8.55). A két darab között egy nagyobb rész hiányzik. Ennek ellenére a két töredék összetartozása kétségtelen: a) azonosak a szélességi méretek, pontosan egyezik a keretszélesség, a felirat mélyített sávjának mérete, a sáv távolsága a sírkő szélétől, a keret és a mélyített mező között húzódo rézsű; b) a sisakdísz és a két darab felirata egyértelműen a Frangepán családra utal. A budai darab bal felső sarka csorba, felülete ép, nem lekoptatott. A törésvonal mentén látható, szabályos befaragások másodlagos felhasználásra utalnak. A sárospataki rész felülete erősen lejárta, törésfelülete pedig oly módon lekoptatott, mintha küszöbkőnek használták volna: legalább két elhelyezésben feküdt járőfelületen.

Anyaga: vörösmárvány

hossza: a felső darabé 92 cm, az alsóé 60 cm; a felirat és az ábra kiegészítéséből nagyjából 70 cm adódik a hiányzó rész hosszából, így a lap eredeti hossza kb. 220 cm lehetett

szélessége: 126 cm

vastagsága: 21,5 cm

keretszélesség: 19 cm

betűméret: 9/11,5 cm

betűtípus: minuscula, két nagy kezdőbetűvel.

A sírkő rézsűvel mélyülő mezőjében dombormívű ábrázolás látható. A jobbra dőlő, csúcsos talpú címerpajzs csak az alsó fele maradt meg, kétoldalt a sisaktakaró foszlányainak végével. A középső, hiányzó részen volt a pajzs felső része, rajta sisakkal. A megmaradt sisakdísz jobb profilban ábrázolt sasszárny, alul apró tollas szárnytóval, felső része íves végű, szélesebb, és hegyes, keskenyebb, váltokozva előforduló evezőtollakból áll. Az evezőtollak közepén hatágú csillag, igen keskeny ágakkal. A szárny két oldalán a takaró végződésesei láthatók.³

A kereten 9 cm széles, mélyített sávban domborúan faragott, belülről olvasható, a jobb felső sarokban kezdődő körirat:

hic · est · sepult ? · magnific ? · dñs · iohā / nes · groph · de · f .. modrusseq; · Co | mes · qui · obyt · xx · die · mensis · no | uembris · Ann ... · requiescat · inpace · x

A hónap nevének eleje erősen kopott, olvasása bizonytalan. A szóközű elválasztójelek egyszerű, csúcsukon álló négyzetek. A *hic* szó *h*-jának szára orrtagos díszű, a *comes* szó *c*-je és az *anno* szó *a*-ja egyéni megformálású, díszesebb nagybetű. Az *us* végződés szokásos módon ? jellel rövidített, az *ue* végződés két egymás alatti pontból és alul kis nyúlványból áll. A rövidítéseket a szöveg fölött kis, vésett paralelogrammákkal jelölték. A felirat végén orrtagos András-kereszt.

A szöveg feloldása, a hiányzó részek kiegészítésével: „Hic est sepultus magnificus dominus Iohannes Groph de F[rangepanis Segnie Veglie] Modrusseque Comes qui obiit xx die mensis novembris Ann[o domini M CCCC XXX VI]. Requiescat in pace”.⁴

IRODALOM

RÓMER F.: Régi síremlékeinkről. Archaeologiai Közlemények VIII (1871) 209–210, 1. kép; ÉBER L.: Hazai szobrászatunk emlékei. A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene. Bp. 1902. 144; VERNEI-KRONBERGER E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 43. CSÁNKY M.: Közlemények a Nemzeti Múzeumból. Szépművészet 2 (1941) 37., képpel; GERVERS-MOLNÁR, V.: The History of Sárospatak's Court Revealed in Sepulchral Monuments. Mélanges offerts à Szabolcs de Vajay ... Braga, 1971. 249; RADOCSAY, D.: Les principaux monuments funéraires médiévaux conservés à Budapest. Uo. 480: 70. sz; FERENCZY K.: A sárospataki r. k. plébániatemplom műemléki feltárása és helyreállítása. Magyar Műemlékvédelem VI, 1969–1970. Bp., 1972. 132; ZOLNAY L.: Halál, temetés, tor a régi Pest-Budán. Budapest XIII (1975) 7. sz. 41. kép; FERENCZY K.: Sárospatak, plébániatemplom (Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 60). 1981. 16; Budapest története képekben 1493–1980 (szerk. Berza L.) I. Bp., 1982. 292; GERVERS-MOLNÁR V.: Sárospataki síremlékek. Művészettörténeti Füzetek 14. Bp., 1983. 21; 43–44 kép.

Frangepán János: Miklós horvát-szlavón bán (+1432) legidősebb fia, horvát bán (1432–36). Felesége kezével 1434-ben megszerezte apósának, Nelipčić Ivan cetinai zsupánnak hatalmas birtokait, és így szembekerült Zsigmonddal, aki az örökséget a maga számára igényelte. János 1436 végén lázadóként halt meg (feltehetően Klissza várában), és özvegye csak 1437 januárjában hódolt meg a királyi seregek előtt. A budai temetkezés az említett okokból nehezen magyarázható; a sírkövet talán az özvegy készítette a királlyal történt kibékülés után. (Kevésbé valószínű, hogy a kövön szereplő Jánost nem a bánnal, hanem egyik, ugyancsak János nevű öccsével kell azonosítanunk. Ez ugyanis tudunkkal haláláig [1453] Veglia [Krk] szigetén élt, és magyar kapcsolatai nem voltak.)⁵

JEGYZETEK

1. A Kemény István pénzügyminisztériumi pénztárnok házában levő sírkőtöredékre Keméni Várady Ádám hívta fel Rómer figyelmét.
2. Legutóbb egy kőfaragó őrizte.
3. A Frangepánok csillagos címerére BOJNIČIĆ, I.: Der Adel von Kroatien und Slavonien (J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch). Nürnberg, 1899. 480.; 35. tábla. Vö. pecsételen: KLAJČ, V.: Krčki knezovi Frankapani I. Zagreb, 1901. 26., 30., 31. kép. Művészet I. Lajos király korában 1342–1382. Székesfehérvár, 1982. 352.; 67. tábla: 253. kat. sz.
4. A Frangepán család több más tagjának is fennmaradt a sírköve a középkorból, Dalmáciában: Márton (+1479) és felesége közös sírköve, rajta (II) Bertalan (+1474) halálára is utaló felirattal, valamint Miklós (+1493 ?) sírlapja, mindkettő a terzatói ferences templomban; (II) István feleségének, Este Izotának (+1456) síremléke, Senj (Zengg): KLAJČ i.m. 241–242., 265., 272. GERECZE P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) II. Bp., 1906. 1110.
5. THALLÓCZY L.–BARABÁS S.: A Frangepán család oklevéltára 1. Bp., 1910. 273–282., a másik Jánosra 385., 389; ROKAI P.: Poslednje godine balkanske politike kralja Žigmunda (1435–1437). Godisnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu XII/1 (1969) 96 sk; KLAJČ i.m. 219–223.

Alsólendvai Bánfi sírkő (24. kép)

A turnicsai (Zala m., ma Turnišće, Jugoszlávia) templomban, a szentély nyugati boltszakaszának közepén, a padlóban még látható volt a múlt században egy nagyon kopott sírkő. Mai őrzési helyét nem ismerjük, Rómer rajza alapján alkothatunk róla fogalmat.

anyaga: vörösmárvány

A sírkő mezőjében jobbra dőlő, kerek talpú címerpajzs, az alsólendvai Bánfi család szembeforduló bölényfejével. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző (csöbör-?) sisak, hátul a takaró csekély kezdemé-nyeivel. A sisakdísz jobbra néző bölényfej. Keretén nyilván körirat futott, de semmit nem tudunk róla.

A vázlatos rajz alapján a kőlap a 14. század utolsó harmadából, a 15. század elejéről származhat.

IRODALOM

RÓMER F.: Régi falképek Magyarországon. Bp., 1874. 25; 28. ábra; CSOMA J.: Magyar nemzeti címerek. Bp., 1904. 56, 58; GERECZE P.: A MOB rajztárának jegyzéke. Magyarország Műemlékei (szerk. Forster Gy.) I. Bp., 1905. 433.

Alsólendvai Bánfi család: a Hahót (-Buzád) nemzetség legelőkelőbb ágából. Őse István fia Miklós horvát-szlavón bán (+1359). Az ő négy fia (+1390 körül) és öt unokája (+1410 körül) bármelyikének állíthatták a sírkövet.¹

JEGYZET

1. WERTNER M.: A Buzád-Hahót nemzetség. Turul 16 (1898) 23–25., 65; CZAKÓ K.: Az alsólendvai Bánffy-család. Magyar Családtörténeti Szemle 6 (1940) 25–30.